Тувинская республиканская библиотека

Кр.

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1987 чылдың январь 23 Пятница № 19 (13319)

1925 чылда үдезилеттинген. Өртээ 3 көпеек.

ДАЙЫНЧЫ АРГА-ШИНЭЭЗИН БЕДИДЕР

Партия эге организациялары масса-биле сырый холбаалыг ажылдап турар. Оларның удуртулгазы-биле коллективтерниң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң планныг онаалдаларының, эртем-техниктиг депшилгениң дүргедээшкининиң, бистиң амыдыралывыстың бүгү адырларынга эде тургустунуушкүнүүң чорудулгазының сорулгалары чедишкинниг шиитпирлеттинер. Совет кижиниң коммунистиг үзел-бодалы хевирлеттинип, ооң билии байып, угаан-бодал негелделери өзер. Партия организацияларының дайынчы арга-шинээзин бедик болган тудум-на, ооң ажыл-чорудулгазының түңнелдери эки болур. «Бир эвес партия организациязы принципиалдыг харылзааларга үндезилеттинген долу ажыл-ишчи амыдырал-биле чурттап, коммунистер хилис шуугавайн, тодаргай ажыл-херекти кылыр чүве болза, чедишкин хандырттынар» деп партияның XXVII съездизинге СЭКП ТК-ниң Политиктиг илеткелинде айыткан.

Партия организациялары, партбөлүктер республикада ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү участоктарынга бодунуң салдарын чедирип турар. СЭКП-ниң Уставын удуртулга болдургаш, олар күш-ажылчы коллективтерге таарымчалыг байдалдарны тургузар, арагалаашкынга, күш-ажылчы эвес орулга алыр күзелдиглерге, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээлерге удур демиселдя күштелдирер дээш ажылды калбарткан. Дыка хөй партия эге организациялары ажыл-чорудулганың эрги, чыдып калган хевирлериннен шиитпирлии-биле чайлап, дүжүметсиг, ажыл-агыйжы эвес, харысалга, сагылга-чурум чок чоруктарга удур идепкейлиг демисежип, чаа түүлдерни амыдыралга боттандырарының шудургу хемчегларын ап турар.

Шак ындыгларга «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказында, «Тыва кобальт» комбинатта, Кызылдың сүт заводунда, аъш-чем садында, куш фабриказында, «Тыылелге», «Найырал», «Торгалыг», Карл Маркс, Хомушку Чүргүй-оол аттыг совхозтарда болгаш өске-даа коллективтерде партия организациялары хамаржыр. Оларның ажылының дуржулгазын өөренири, чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаары партия ажылын эде тургузарынга, күш-ажылчы чедишкиннерни чедип алырынга дузалаар, ындыг болганда партия организациялары бо айтырыгже кичээнгейни салыр.

Партияның XXVII съездизинге хүлээп алган СЭКП-ниң Уставы партия организацияларынга чаа бүрүн эргелерни берген. Ол чаа негелделерге дүүштүр ажылды эде тургузары дээрге, бот-башкарылганы, шиитпирлиг чоруктуң бүгү талалыг хөгжүдери, коммунистерниң инициативазын, идепкейин бедидери болур. Богун эң-не кол айтырыг — партия организациязы бүрүзү ажыл-иш, сагылга-чурум, корум-чурум дээш негелдени күштелдирери, чаңгыс черге таптаашкынга, хожудаңгай, чыдып калган чоруктарга удур демисежири, удуртукчу кадрларны бодунуң контролюнга алыры, күш-ажылчы коллективтиң политиктиг өзек болур ролюн күүседиря-дир.

Партия организацияларының ажылын аналитеп көөрге, оларның чамдыктары коллективтиң алган хүлээлгелерин чедир күүседиринге идиг болур боттуг хемчегларын албайн турар. Кызылдың пиво, алгы заводтарында, «Кызыл үлетпүр тудуг», чер ажылдары кылыр, № 81 тудуг эргелеларинде, «Бурунгаар», «Дөң-Терезин», «УТКА 25 чылы», «Тээли», «Мурнакчы» совхозтарда партия организациялары коммунистерден, будүрүлгениң удуртукчуларындан негелдези кошкак, оларның харысалгазын бедитпейн келген. Ында экономиктиг ажылдың деңнели куду, бот-орулга-чарылганы, коллективтиг керээниң нептередириниң хемчегларын албаан, чарыштыдээштиг эвес организастаан. Ындыг чоруктуң үржуундан үстүнде адаан күш-ажылчы коллективтер он ийиги беш чылдың бирги чылының чамдык планныг онаалдаларын күүсетпээн. СЭКП Кызыл хооркому, Каа-Хем, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Бай-Тайга райкомнары моон чогуур түңнелди үндүрер, ооң чылдагааннарын тодарадыр, удуртукчулардан шынгыы айтырар, партия организацияларының секретарьларының харысалгазын бедидер үжурлуг.

Партия организациялары бодунуң коллективиниң мурнуунда салдынган сорулгаларны, кандыг бергелер барын билири эргежок чугула. Чамдык партия комитеттери планныг онаалдаларның күүселдезин хүн бүрү сонуургап, оны шүтүмчүлекчи ёзу-биле анализтеп, ол дугайында коммунистерге дыңнадып, моон соңгаар эки ажылдаарда, четпестерни чайладырда чүүү кылыр талазы-биле оларның саналдарын, сүмелерин ап келген, ол болза дүргедээшкининиң сорулгаларын шиитпирлээринге идигни берип турар.

Коммунистерниң идепкейин бедидеринче, хууда үлегер-чижектиг болурунче партия организациялары доктаамал кичээнгей салыр апаар. Олар социалистиг чарыштың эгелекчилери, планныг онаалдаларын, хүлээлгелерин ажыр күүсетккен, курлавырларны долу ажыглаан турарын чедип алыр. Чарыш —күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниң кол быразы. Бир эвес партия организациялары социалистиг-чарышты эки удуртуп, ооң ажык-чарлыын, түңнелдериниң дейнелдиин, мурнакчы дуржулганы катаптаарының аргалыын хандырар болза, күш-ажылчы маргылдаа улам калбарар. Октябрьның социалистиг Улуг ревоолюциязының 70 чылын төлептиг уткуур дээш республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларының ажыл-ишчилериниң ортузунда чарыш хүн келген тудумна калбарып турар. Оны партия организациялары баштаар хүлээлгелиг.

Күш-ажылчы коллективтерде беседалар, политинформациялар, лекциялар, политиктиг, экономиктиг болгаш мергежил бедидериниң өөредилгезиниң кичээлдери эртип турар. Партия организациязы идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды эде тургузар, чаартыр, солун болдурар, ажылчы чонуң хостуг үезин, дыштанылгазын чоп организастаар дээш сагыпты салыр ужурлуг.

Коммунистерниң партийжи даалгаларын шын хуваары биче эвес рольдуг. Ону ак сеткилдиг күүселири коммунистиң политика талазы-биле бышканын көргүзер. Партия организациязы бүрүзү коммунистерге түр болгаш доктаамал, партийжи даалгаларны берген, мында чугула чүүл болза, ооң күүселдезин хынаары болур, ынчан оларның харысалгазы улам беднир.

Коммунистерни кижизидериниң школазы партия хуралдары болур болгай, аңаа чугаалажыр айтырыгларны шын шилип алырынче, ону хынамчалыг белеткээринче, хуралдарга шүүлүмүүлелди болгаш бот-шүүлүмчүлелди калбартырынче кичээнгейни салыр. Республиканың чамдык партия организацияларының хуралдары шынар чок эртер, санал-онал бээр күзелдиг кижилер эвээш болгулаар таварыдгалар уламчылавышаан. Ол шыкаш хуралдардан озалдаар, шуут келбейн баар коммунистер ам-даа бар. Олардан шыйгыы негелдени тургузар херек. Хуралдарга хүлээп алган доктаалдарының күүселдезин организастаар, контрольдаар хемчегларни партия организацияларының үениң негелдезинге дүүштүр тургуспаан. Үстүнде айыткан болгаш өске-даа четпестерни дүрген чайладырының хемчегларын алыр херек.

Партия организацияларының ажылының стилин, аргаларын сайзыраңгайжыдар, дайынчы арга-шинээзин бедидер херекке оларның отчёттарын парткомнарга, бюроларга, пленумнарга дыннаары улуг ужур-дузалыг, ол болза мурнакчы дуржулганы нептередир, четпес ажылды эдип алыр арганы бээр.

СЭКП-ниң XXVII съездизиниң он ийиги беш чылда салган сорулгаларын чедишкинниг шиитпирлээри партия организацияларының дайынчы арга-шинээзиниң бедиинден дорт хамаржыр, ынчангаш партия организациязы бүрүзү бодунуң коллективиниң политиктиг өзээ, ёзулуг удуртукчузу болурун чедип алыр.

КУШ-АЖЫЛЧЫ МЕДЕЭЛЕР

АЛДАР ТУГУН КӨДҮРГЕН

Улуг Октябрьның юбилейинге уткуштур ийи чыл планын күүседир социалистиг хүлээлгелиг Ю. И. Малышевтиң бригадазынга турасхаадып пассажир автобудүрүлгезиниң күш-ажылчы алдар тугун көдүрген.

Дорткү кварталдың түңнели-биле АТБ-ниң бригадалар аразында чарыжынга тиилекчи болуп, орулга планын 106,4 хуу күүсеткен болгаш пландан ажыр 5123 рубльди Ю. И. Малышевтиң бригадазы киирип алган. Оларның социалистиг хүлээлгезинге 4600 литр кывар-чаар материалдарын, 810 рубльдиң артык кезектерни камнап алыры көрдүнген болза, херек кырында 8352 литр кывар-чаар материалдарны, 920 рубльдиң артык кезектерни болгаш 170 рубльдиң автодугуйларын камнап алган.

Бригадага чылдагаан чок ажыл шагы үзер чаңгыс-даа таварылга эрткен чылын болбаан. Ол шыкаш чолаачылар орук-транспорт дүрүмнериңге хажыдыышкын болдурбайн ажылдаанар.

Бригадалар аразында чарышка олар-бирги, ийиги болгаш дорткү кварталдарда тиилекчилериң одуруунче үнүп турганнар. Ындыг чедишкиннерни бригада күш-ажылдың сагылга-чурумун бижыглап, машина-техниказын камнаар эдилээнииң түңнелинде чедип алган.

Ында хоочун чолаачылар В. П. Гусаков, Ю. П. Иванов, бригадир Ю. И. Малышев олар кызымак ажыл-ижи-биле үлегер-чижекти коргүзүп, аныяк чолаачыларга арга-сүмени берип, өөредип турарлар.

Ол шыкаш Е. А. Филимоновтуң удуртканы чолаачылар бригадазы орулга планын 108,8 хуу күүсеткен болгаш 5900 литр кывар-чаар материалдарны камнап алган.

Н. ПЕТРОВА,
«Тыва автотранс» каттыжышкынның экономизи.

●

ПЛАНДАН АЖЫР

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың цехтер болгаш эъл-чегларааралында социалистиг чарыжының декабрь айда түңнелин үндүрген.

Цехтерден үүрмектеп сорттаар комплекс (начальныгы В. Г. Оёлколков) руда арыглаар планны 107 хуу күүсеткеш, тиилекчи болган.

Ай планындан ажыр 262 тонна даг-дүгүн берген бодүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң коллективи чарышка ийиги черде үнген.

Ээлчегледен — Сергей Кууларның удуртканы № 4 ээлчег ай планындан ажыр 84 тонна даг-дүгүн арыглаш, тиилекчи болган.

О. В. Лихошвайның баштаны № 5 ээлчег ай планын 120 хуу, продукция сайгарарын 103 хуу боттандырган, чарышка ийиги черде үнген.

Арыглал фабриказының механика-энергия хандырылгазындан бодүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң механика албаны (механигни В. В. Фельк) күш-ажылчы маргылдааны баштап турар.

С. САЛЧАК.

ЧУРУКТА: аныяк малчын Доңгурак Март-оол «Тиилелге» совхозтуң хойжузу Борис Хертектиң аалында дузалакчы кадарчылап турар.

Ол хойларны кадаргаш келгеш, чаш хурагаанарны чемгерип, ажаарынга, иелериниче дарырынга база дузалажыр. Кажааларда хойларга мал чемнерин база каап берип, бүгү-ле кылыр ужурлуг ажылды шалыпкын күүседип турар. Бо малчыннарның хойларының төрээн хурагааннары оңча-меңди болуп, кыштаглаашкынны эки эрттирип турарлар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ТҮҢНЕЛИН ҮНДҮРГЕН

Тожу районуң агрокүлетпүр комплекизининң коллективтериниң болгаш тус-тус ажылчыннарының аразында социалистиг чарыжының чыл түңнелдерин үндүртүнген. Он бирги беш чылдың бирги чылында районуң көдээ ишчилерин ниитизи-биле чедишкинниг ажылдаанын демдеглээн. Күрүнеде мал продуктуларын садарының талазы-биле күрүне планнарды бүгү көргүзүглер аайы-биле чедишкинниг күүсеттинген.

Коллективтер аразында чарышка ажыл-агыйлар аразында көжүп чоруур колонна тиилекчи боон, СЭКП райкомуунуң, райкүүскомнуң, агрокүлетпүр комплекизининң ажылдакчыларының профэвилел райкомуунуң болгаш комсомол райкомуунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ажыл-агыйлар аразынга чарыштың негелделери долузу-биле күүсеттинмээниинден бирги черни кайы-даа совхозка тывыспаан.

Чарыштың негелделерин ээлдээр мергежил аайы-биле тергиинер боон, чемпионнуң кожааларын «Тоора-Хем» совхозтан саанчы Раиса Бараан, инижи Точка Лопсан-Базыр, механизатор Константин Шолбандыр, ошкү кадарчызы Мангыр Көл, «Май 1» совхозтан инек кадарчызы Малина Көл болгаш чылгычы Дажы-Серен Майдыр олар чаалап албышаан, өртектиг бараанар-биле шаңнатканнар.

Районуң көдээ ажыл-агыйында чедишкиннер бар-даа болза, чедир кылдынмайн турар түүлдер ам-даа хөй. Ылаңгыя малдың баш санының өзүлдези аажок куду боон артышаан. РАУК чөвүлениң ажылдакчылары оожум эде тургустунуп, колдуунда-ла эрги ёзу-биле ажылдавышаан. Четпестерни дарый чайладырының эргежок чугулазы ук доктаалда айыткынган.

В. АМБАРЖЫ,
агроүлетпүр комплекизининң ажылдакчыларының профэвилел райкомуунуң даргазы.

МАЛЧЫНГА ДУЗАЛАШКАН

«Алдан-Маадыр» совхозта агитквартылдар, организациялар, коллективтер малчын коданнарга дуза чедирери-биле үнүүшкүнүнерни график ёзугаар кылып, кыштаглаашкынны хүр эрттирериниге шеф дузазын көргүзүп турар.

Елизавета Ооржакка удуртканагитквартылдың чүрттакчылары хойжу Александр Ооржактың кыштаанга шефтээшкинни кылган. Аңаа эмчи база бергаш, малчыннарның хадыынаң байдалын шинчип, эмнерни берген.

Шефчилер коданның девискээрин аштап-арыглап, кажаанның көрженин көптарып, келир чылын одаарынга ажыглаар кылдыр чыып, өдекти кургадып алыры-биле бөлүп берген.

Суурда ортумак школаның башкызы В. Ооржак делегейде болгаш чүртта болуушкунар дугайында кысказы-биле чугаалаанын малчыннар сонуургаваннар.

Ажылчыннар Б. Ондар, О. Ооржак, Д. Ондар болгаш ооңдаа өскелер кызымак ажылдаанар.

Малчынның коданында хой түлүктен төрүп турар. Сакманчылар бээрин кадарчы диилеп турар. Кышкы дыштанылгада келген үруглары дузалажып турган. Мал немн-биле хандырып, соорту эккеп турар.

Шефчилерге өөрүп четтиргении малчын илергейлээн.

Ш. ООРЖАК.
Алдан-Маадыр суур.

ЛЕНИНГЕ ТУРАСКААТКАН

«Финляид вокзалының чанында», «Октябрьның штабы», «Шавар халдаашкын мурнуунда», «Революция тиилээн» болгаш ооң-даа өске графика чуруктары Улуг Октябрьның төөгүлүг оруунуң хүн демдеглелин сагындырар. Револючу хүнериниң ол тускай энциклопедиязының автору —РСФСР-ниң алдарлыг чүрүкчүзү Ю. Рязанов. Ооң ажылдарының делегелгези январь 20-де В. И. Ленининиң төп музейинге ажыттынган.

Коммунистиг партииның Өөредилге-хижизидилге ажылын сайзырангайжыдарынга, эртем шинчилеллериниң ажыктыын бедилеринге профэвилел комитеттери дузалап турар.

Ынчалза-даа профэвилелдерэ бар аргаларны чер болганда чедир ажыглавайн, идепкейдиг болгаш негелделиг болуп чорукту илеретпейн турар. Профэвилелиниң ажылында өске-даа четпестерни съездиниң делегаттары илередип, оларны чайладырының боттуг оруктарын айыткан.

Делегаттар профэвилелдиниң уставынга өскерилгелерни киирген.

Съездиниң ажылынга СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин, ССРЭ-нин чыргыышкын министри С. Г. Шербаков, ССРЭ-нин дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министри Г. А. Ягодин, чамдык министерстволарның удуртукчулары, СЭКП ТК-ның харысалгалыг ажылдакчылары киришкен.

Удуртур органны, ревизия комиссиязын, ССРЭ-нин профэвилелдериниң XVIII съездизинге делегаттарны сонгаан.

Боон эртиен пленумга профэвилел ТК-ның даргазынга Р. А. Папиловту катап сонгаан.

(СЭТА).

ЧЕЛЕНГЕ ТУРАСКААТКАН

«Финляид вокзалының чанында», «Октябрьның штабы», «Шавар халдаашкын мурнуунда», «Революция тиилээн» болгаш ооң-даа өске графика чуруктары Улуг Октябрьның төөгүлүг оруунуң хүн демдеглелин сагындырар. Револючу хүнериниң ол тускай энциклопедиязының автору —РСФСР-ниң алдарлыг чүрүкчүзү Ю. Рязанов. Ооң ажылдарының делегелгези январь 20-де В. И. Ленининиң төп музейинге ажыттынган.

Коммунистиг партииның болгаш ажылчыннарының база тараачыннарының делегейде баштайгы күрүнезининң тургузукчузунга турасхаатказ «Ленин — стратег», «Ленин — Октябрьның баштынчызы», «Ленин, революция, армия» деп графика бөлүү баштыпчынын, партияның болгаш чонунуң бүзүлбас чангыс эвиниң дугайында чугаалап, бистиң чуртувуста үндезин өскерлиишкиниериниң маадырлыг байдалын катап көргүзүп турар.

(СЭТА).

✦ **БАРИСАХО.** (Грузин ССР). Кылын харлар-даа, дардан батканы, көшкелер-даа Кажаатың чарт ажыр демиреорук тудугжуларының ажылынын графигин өскертип шыдавас. Хар аштаар техника-биле кады чаа ажыгларда кирген бетон заводундан цемент чүдүрген машиналарны ынаар чорутkан. Заводтуң будүрүкчүлүү шакта 45 кубометр бетон. Шак мындыг байдал Архот тоннелни кылырынга белеткел ажылдарны эдээн дүргедээштер аргааны бээр, а ол тоннельди тударынга миллион кубометр ажыг бетон хереглеттинип турар.

✦ **ЛИПЕЦК.** Липецкиниң станок кылыр заводунуң коллективи «болбаазырадыр төп» хевирниң чаа станоктарын кылып үндүрүп эгелеп берген. Бо сорулганы күүседиринге коллективтиң үш ээлчеглиг ажылче шилгээнин дузалаан. Дыка хөй цехтер болгаш участоктар үзүк чок ажылдап турарлар. Бергезимээр ыяшын операцияларны автоматчыткан. Моон ачызында будүрүлгеден он-он эргижирээн станоктарны ап каапкан. А хосталган шөлдерде дүрген ажылдап турар шугумнарны болгаш агрегаттарны тургускан. Ол чорук эң чаа техниканың кезектерин чаартып кылырының шынарын экижидер болгаш темпизин дүргедедир.

✦ **УНГЕНЫ.** Унгеныңың хевиң комбинадының столовазында изиг чемнериң, ийи дуваарларың, салаттарның янзы-бүрү хевирлериниң көстүп келгенин комбинаттың ажылчыннары кайгап, «ам база ниитиниң чемненилге черинден комиссия келген-дир» деп кыжырышкыннар-биле уткаан. Ынчалза-даа ийи-даа, үш-даа дугаар хүнерде, неделя эрткенде-даа чемнериң ассортиментизи бакшыраваан. Шак ол көрүнүүг өскерлиишкин профкомнуң саналы-биле комбинатта «Силериң хөөнүңер» деп албан черии тургускаңылан боон турар. Ол албан чери бүгү-ле күжүн, ажылчыннарының күш-ажылын болгаш хостуг шагын организастаарында четпес түүлдер-биле демисежирине углаттырган. Ооң ажылының түңнелинде, дыка хөй удуртур салбырларның ажыл-чорудулгазы идепкейжээн, продукциязы үрей кылыр болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чоруктар читкен, үлеп-түрде ажык чорук калбарган, коллективте моральдыг климат экижээн.

✦ **БАКУ.** Азербайджанның В. И. Ленин аттыг башкы институдунуң студентилери республиканың чурулга фондузунуң мастерскаяларын болгаш будүрүлге цехтерин чогаадыкчы ажыл кылыр лабораториязыс деп адап турарлар. Мында институттуң чурулга, уран чурулга, скульптура болгаш оларны башкылаарының методика кафедразының филиалы тургустунган. Чурулга-графика факультединде өөренип турар уруглар болгаш ооларның кичээлдерин чүгле башкылар эвес, харын дуржулгалыг кижилер база чорудуп турар. Студентилерниң чедишкиниг диплом база курс ажылдарын будүрүлгелерде нептередип турар. Аныяктарның саналдаан хевирлери-биле Бакуның шаажан заводунда болгаш сувенир фабриказында каас чараш вазаларны, ляксаваларны база өске-даа кылыгларны калбаа-биле кылып эгелей берген.

(СЭТА).

ХРОНИКА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1987 чылдың январь 22-деги Чарлыын ёзугаар бодунуң ат-алдарын баксыратканы-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди судунуң кежигүнү албан-хүлээлгезинден эң Тамара Афанасьевна Зайцеваны хостаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ХАЖЫДЫЫШКЫННАР БОЛДУРГАНЫ ДЭЭШ

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң президиумунуң ээлчеглиг хуралынга «Арага аймаан садарының чурумун Өвүр районда хажыдып турарының дугайында» айтырыгны чугаадашкан.

СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле доктаалы үнгенден бээр будүү чартык чыл ашкан. Бо ёнениң дургузуунда бистин республикабыңың районнарында чамдык ажылдар кылдыныр турар. Ынчалза-даа чамдык черлерде ук демиселди ёзу барымдаалап, харын-даа тоомчага албайн турарының, фактылары бар. Ооң чижээнге Өвүр районну хамаарыштырып болур.

Улус депутатгарының район Советтериниң күүскомнары арагалаашкынны болгаш алкоголизмни узуткаар талазы-биле дээштиг хемчегларни албайн келген деп хуралга демдеглээн. Бо талазы-биле оларның ажыл-чорудулгазында принципиалдыг, негелделиг туруш чок болганындан ээзиртир суксун садарының дүрүмнерин хажыдарынга, удуртукчу ажылдакчыларының аразынга арагалаашкынга чедирген.

Бо айтырыгның чугулазын районда чамдык удуртукчу ажылдакчылар чедир билбейн турар деп, президиум хуралынга айыткан. Ооң уламынан бүгү ажылды суда салыпкан. Арагалаашкын уржуундан күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыткаңнарга көргүзүп турар хемчегларны чиик. дээш чок болуп келген.

Ээзиртир суксуниу садарын хажыдып турарының бир фактызы квартал санында чагыдып ап турар талоннарны артыкка ап турары. Көдээ Советтер күүскомнары, будүрүлгелер, албан черлери болгаш организациялар талон алыр кижилериниң санынга немей бижидилге кылгаш райкүүскомче киирип турар фактылар бар, ынчангаш ол «күрлавырларны» удуртукчулар боттары «хуваап» турар. Ынчангаш эрткен чылын 40 муң талонну артыкка алган.

Арагалаашкынга удур демисел күштелип, янзы-бүрү ёзулаалдарны болгаш байырлалдарны арага чокка эртигер деп турда. Хандагайты суурга болган хамаатылар чыжынга куда-дой, орнукшудулга кылырынга 2 хааржак арага чөпшээроор деп шиитпир хүлээп ап турганы дээш хуралдың киржикчилери Өвүр райкүүскомнуң даргазы С. М. Достайны шынгыы шүүмчүлээн. Ону чоорту бир хааржак, ооң 10 шил арага чөпшээроор кылыыр, кызырыл турза-даа, дөмей-ле чурум хажыдышкынны деп санаан. Ындыг хажыдышкынындан Өвүр районга 1986 чылда 60 муң шил арага аймаан нормадан ажыр сатткан.

Ээзиртер суксуниу садарының чурумун Өвүр райпозукуң баштаар чери кошкак контрольдап турар. Оон уламыңдан шынгыы хажыдышкынарга чедирген. Чижээ, арага складының эргелекчизи З. Даваажап складтан 162 шил араганы садыпкан, ол дээрге садыг дүрүмүнүн шынгыы хажыдышкыны. Чүгле арага хамаан чок, өске кандыг-даа бараан аймаан складтан садары хорулуг болгай. База-ла райпо ажылдакчызы С. Салчак ажылдаар черинге, ажыл шагында арагалаашкын организастаан, аңаа хемчег хүлээдир туржук, бир неделя эрткенде, аңаа ооруг чок машина садып аар чөпшээрелди райкүүском берген.

Арагалаар чорук районнуң удуртукчу ажылдакчыларының аразында база бар, ындыг фактыларга райкүүском принципиалдыг туруш көргүспейн турар деп, хуралга айыткан.

Райкүүском секретары Ш. Саая, оргинструктор килдизиниң эргелекчизи А. Монгуш, сан-хөө килдизиниң эргелекчизи М. Даваны, культура килдизиниң эргелекчизи А. Сааң, Культура бажыңының директору Ч. Монгуш олар арагалаашкын-биле холбашкан, төлеп чок чоруун көргүскеннер.

Арагалаашкын-биле демиселди ук районда канчаар чорудуп турарын хынаан комиссия эрткен чылдың ноябрьда аңаа чоруп, хамык четпестерни илеретken-даа болза, оон чогуур түүнел үндүрбээнин хуралга шүүмчүлээн. Оон барымдаазы — бо чылдың январының эрткен каш хоюктарында базын чонга үлээп талоннан пай катап хөй араганы сатканы болдур.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң президиумуу бо четпестерни дарый чайладырыр, район девискээринге чогуур чурумну тургузарын райкүүском даргазы С. М. Достайны негээн, түскай доктаалды хүлээп алган.

„ШЫННЫҢ“ КӨРҮНЧҮҮНДЕ: „Тудуг кезектери“ комбинат

Кызыл хоорайда чурттаалга айтырыын шиитпирлээринге чугула рольдуг тудуг индустриязының улуг бүдүрүлгези —«Тудуг кезектери» комбинат 1971 чылда ажыглалга кирген. Ол эптээр демир-бетон кылыгларны (бүдүн бажыңнар кылдыр эптээр панельдерни, ханаларны, туубу бажыңнарның соңга, эжиктер үстүнүң блоктарын, дээвиирлерни, чадаларны), кударынга белеткээн бетонну, соңга, эжиктерни, дилиг материалдарын бүдүрүп турар. Комбинаттың ажылдап келген 15 чылдарының дургузунда чүгле панель бажыңнарда безин 2700 хире квартираны кызылчылар алган. Сөөлгү чылдарда комбинаттың панельдериби-ле эптээр бажыңнарны Чаа Шагаан-Арыг хоорайда база тудуп эгелээн.

Баштайгы үезинде улуг эвес кезектерден эптээр бажыңнарны тудуп турган болза, чоорту бүдүн-бүдүн хана панельдерни комбинатта белеткеп, даштын шилдегер ак плиткалар-биле шеверлеп, соңгаларын безин олурткаш эптеп тургузар 72-ги серияның бажыңнарын кылып эгелээн. Соок агаар-бойдустуг, даглыг черлерге таарыштыр төлевилээн улам сайзыраңгай 135-ки серияның чаа бажыңнарының ханаларын белеткээр чаа цех комбинатта эрткен чылын ажыглалга кирген. Оон долу күчүзү шиңгээттинип, эдигип ажылдай бээрге, ол чылда 80 мун кубометр эптээр демир-бетон кылыгларны бээр. Ол дээрге комбинаттың эрткен чылгы берген демир-бетон кылыгларындан барык 2,5 катап хөй. А комбинаттың ыяш ажылдап кылыр бүдүрүлгези Кызылда барык бүгү тудугларны соңга, эжиктер-биле хандырып турар.

СЭКП ТК-ның апрель (1985 ч.) Пленумунуң, партияның XXVII съездизининиң негелделеринге дүүштүр бүгү чурттаа эгелээн үндезин чаартылганың, эде тургустунуушкуннуң, эртем-техниктиг депшилгенин үндезининге дүргедээшкинниң угланыышкынын комбинаттың коллективи боттандырар дээш кандыг ажылдап турарын дараазында материалдарга көргүзерин кызыттывыс.

«Эде тургустунуушкун: «Шынның» көрүнчүүиде» деп эгенин адаанга бистиң солунга моон соңгаар өске-даа кайы-бир бүдүрүлгениң, районнуң, совхозтуң, күш-ажылчы коллективтиң ажыл-амыдыралын, СЭКП-ниң XXVII съездизининиң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он ийиги беш чылдың даалгаларын чедир болгаш ажыр күүседир дээш канчаар ажылдап, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 70 чыл юбилейин кандыг күш-ажылчы белектерлиг уткуур деп турарын чыдыдарын уламчылаар болгаш кандыг бергедээшкиннер, шаптараазыннар таваржып турарын, чер-черде эде тургустунуушкун, дүргедээшкин чогум үнүн ужурундан чогуур оруунче кирбээнин оларга база иле-редир апаар.

Комбинаттың улуг панельдиг бажың тудуунуң чаа цегининң коллективи күүүлерни шиңгээдир ажылга кергежип, шуудан ажылдаар дээш шудургу хемчеглерни ап турар.

ЧУРУКТА: иштики ханалар хептээр шугумда ажылчыннар Анатолий Доржуй, Виктор Козлов, Василий Ходжиев олар арматураны белеткеп тур.

Ыяш ажылдап ыылыр цехтиң коллективи планныг даалгаларны чедир болгаш ажыр күүседир дээш деминг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: ол цехтиң ажылчыннары Нина Разничкенко, Чечек Хертек.

Комбинатта аныяктарның чурттаалга комплекизининң бригадазы тургустунган, оон кежигүннериниң чамдыызы ооредилгени эртken болгаш цехтерде ажылдап эгелээн.

ЧУРУКТА: кран хайгаралының инженери Виктор Иванович Мещеряков ооредилге комбинадында практиктиг кичээл эрттирип тур (солагай талазында).

О. ОХЕМЧИКТИН фотолары.

«Тудуг кезектери» комбинаттан бо арынны бистиң корреспондентилериис Н. Базыр, М. Сава белеткээн.

ЧҮГЕ ЫНДЫГ БОЛГАНЫЛ?

Партия ажылы «Тудуг кезектери» комбинатта кандыгыл? Ынчангаш аңаа хамаарыштыр комбинат дугайында ноичукчуларга бараалгаткан бо арынны планнап тура, кол материал кылдыр «Комбинаттың партия организациязында эде тургустунуушкун канчаар чоруп турарыл?» деп эге-биле партия организациязының секретарының үүлүн белеткээр сорулга салдынган турган. Ол сорулга боттанмаан. Чүге? Ам аңаа харыы бээрин оралдажып көрээли.

Комбинаттың партия организациязының секретары турган Н. Волкованың ажылынган үнүп чорутканынган бээр ам чартык чыл четкен. Секретарының хүлээлгезин оон оралакчызы, комбинаттың бусчылыг цегининң начальниги А. П. Маслов күүседип турар. Организацияның удуртукчузу болганда, ол бодунуң ажыл-чорудулгазы дээш долузу-биле харыылаар ужурлуг. А херек кырында байдал ындыг эвес.

Организацияның ажылын сонуургап, таныжып алырыбиле бир-ле дугаарында А. П. Масловка чедип, удуртуп турары партия организациязының ажыл-чорудулгазының дугайында айтырдывыс. Оон харыызы бистиң шуут кайгаткан.

— Директорнуң чөпшээрели, айтышкыны чокта, силерге чүү-даа чугаалап берип шыдавас мен — деп бо.

Коллективтиң ам барып партия организациязының удуртукчузундан ындыг харыы дыңнаарга, дыка-ла элдеп. Ынчалза-даа соонда барып, бо таварылгада ындыг-ла онза чүве чок деп түңнелге келдивис. Чүге дээрге, биске бо дээрге мээң кылыкан чүвемдир деп дорт айтыптар чүнүң-даа А. П. Масловта чок болганы бл. Партия ажылының талазы-биле кандыг-бир чүүлдер кылдыныл турза-даа, олар колдуунда-ла партияның Кызыл хооркомунуң, комбинаттың дирекциязының талазындан сагындырыг, харын-даа «албадал» айтышкын-биле боттанып турары соонда билдинген.

Ону комбинаттың директору А. И. Антонов-биле бистиң чугаавыс-даа херек кырында бадыткаан. Директор-биле ниити беседа үезинде А. П. Маслов-биле ужуражылгавыс дугайында дыңнадым, партия организациязының ажылында чаа чүү барын сонуургаан бис. Секретарь эвес, оон хүлээлгезин күүседип турар кижи шыкажыл, ынчангаш оон чүнү негээр боор дээн хөөн директорнуң чугаазындан илередим. А. П. Маслов секретарь эвес-даа болза, оон оралакчызы-дыр, коммунист кижидир, ындыг болганда оналаашкан херээ дээш, партияның берген даалгазы дээш долуу-биле харыылаар, ол дээш коммунистер оон шыгыымзыбиле негээр ужурлуг.

Үениң девии черле күштүг. Ынчангаш үстүнде айтканывыс ниити күш-биле партия организациязының ажылында чаа үүлдер оожум-даа бол кылдыныл, тыптып кээп турар. Чижээлээрге, сөөлгү үеде комбинат демир-бетон кылыгларны оон мурнунда чылдыындан 28,2 хуу хөйнү бүдүргеи. Ажыглалда кирген чаа цехтиң продукциязы-биле соок болгаш даглыг черлерге таарыштыр төлевилээн чаа 135 дугаар серияның баштайгы тос жаът бажыңын Кызыл хоорайның төп кезээнде эптеп турар. Эрткен чылын комбинат тудугларга бетон бээр планын 1,7 катап хөй бетонну берген. Ол ышкаш эжик блоктары бүдүрелиниң планы 3,2 катап ажыр күүсеттинген. Моон адгаш көөрге, комбинаттың коллективи продукциянның бүгү хевирлериниң талазы-биле планныг даалгаларын күүседир дээш шудургу, чаа ёзу-биле ажылдаар болза, ону чедир болгаш ажыр боттанцырарының аргалары бар.

Александр Ивановичниң бодалы-биле эде тургустунуп, чаа ёзу-биле ажылдаарынга кол быра болза, ажылды организастаарының болгаш идиг бериишкиниң депшилгелиг аргаларын шиңгээдири, ажыл-чорудулганың хүнүүн соңгаарлаттынмае сорулгазы апарган экономиктиг чаа методтарыиче шилчшири болур. Ынчангаш эрткен чылдан эгелеп бүдүрүлгениң кол 4 кезектерии — демир-бетон кылыглар бүдүрүлгезининң улуг панельдиг бажың тудуун, ыяш ажылдан кылыышкынын, бус-чылыг цегии оларда кирип турар цехтери, бригадалары-биле кады бот-орулга-чарылгалыг коллективтиг керээже шилчидеринге белеткеп келген болгаш оларның удуртукчулары, мастерлери, инженер-техниктиг ажылдакчылары, бригадирлер тускай график ёзугаар ооредилгени эрткен. Амгы үеде бригада, цех аайы-биле бүдүрүлге чөвүледелерии ниити хуралдарга бадылап тургузары дооступ турар. Ол чөвүледелиниң составының 70-80 хуузу ажылчыннар.

Комбинаттың кол бүдүрүлге кезектериниң аайы-биле бот-орулга-чарылгаже шилчилгезин боттандырары эргелеп башкарылганы бүдүрүлгениң эрге-ажыынга чоокшуладырынга, бүгү звеноларның удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының идепкейин бедидеринге улуг салдарны чедирери ам безин илдеп. Ол кезектериң аайы-биле чарыгдалдарны, шалың, материал-техниктиг фондуларны хуваап, бадылап турда безин кижилерниң хамаарылгазы өскерлип турары көзүлген. Оон мурнунда чеди бригада бригада кезээзи-биле ажылдап, бүдүрүлге болгаш сагылга-чурум, корум-чурум талазы-биле чамдык эки түңнелдерни чедип ап келген-даа болза, олар долу бот-орулга-чарылгаже шилчивээн турган. Ам бүдүрүлгениң кол кезектериниң аайы-биле бот-орулга-чарылгаже шилчип турар үеде, бистиң планныг даалгаларывыс мындыг, мону чеднишкинниг күүседиринге бо хире чиг эт, материалдар херек, ону чедир хандырарының аргалары кандыгыл, шалың фондувус мынча дээш айтырыгларны цехтериң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, чөвүледелериң кежигүннери тургузуп турар апарган. Төлевилеп кылдынган чаа негелделер ёзугаар инженер-техниктиг ажылдакчыларның алыр шалыны база-ла күш-ажылчы киржилгениң коэффициентизинге чагыртыр, ол бодунуң харыылап турар участогунга ажыл-херектиң байдалын канчаар башкарып, планныг даалгаларны күүседиринге, продукцияның шынарын экижидеринге кандыг үлүгүү киргенин барымдаалаар апаар.

Директорнуң кабинединге ора, ындыг таварылганың херечизи болган бис. Дүүш соонуң медээзии экжелгеп. Александр Иванович каксы таныжып чоруй, селектор харылзаазында кнопканы баскаш; «Бешки пролёттуң чартык хүнде ажылдавайн турар чыалдагааны чүдел? Меңээ азы кол инженерге чүге шагда-ла дыңнатпаан силер?.. Силерниң бөгүнгү ажылыңарны казыыр демдектиг деп санаар-дыр» деп дүүрел-биле чугаалап, түңнел үндүрерге, инда бир дугаа-ринда, ажыл-херек дээш ажылдакчы бүрүзүнүң харыысалгазын бедидери дээш чүткүлү. ийиде, инженер-техниктиг ажылдакчыларга хамаарыштыр күш-ажылчы киржилгенин коэффициентизин ажыглап эгелээнинин илерели көзүлү.

Ажыл-чорудулганың экономиктиг чаа методтарынче шилчилге, шынарны башкарарының комплекстиг системазын ажыглаары, түс-түс ажылдакчыларның боттарының харыылап турар участогунга харыысалгазын бедидери, директорнуң бодап турары-биле, ажылды моон соңгаар чогумчалыг орукче углаарынга улуг салдарны чедирер ужурлуг.

ТААРЫМЧАЛЫГ БАЙДАЛДАРНЫ ТУРГУЗАР

СЭКП Төп Комитединиң апрель (1985 ч.) Пленумунга кижи факторун идепкейжидериниң эргежок чугулазының дугайында чугаалап тура, М. С. Горбачев оон алыс утказын мынчаар тайылбырлаан:«...кижи бүрүзүнден бодунуң турумунга ак сеткилдиг болгаш долу үре-түңнелдиг ажылдаарын чедип алыр». А ону чедип алыр төлээде, оон чурттаарынга болгаш ажылдаарынга аргалыг-ла болза эң таарымчалыг, ону долу күш-биле ажылдаарынга сонуургалдыг болдурар ындыг байдалдарны тургузар апаар дээрэи билдингир.

Бүдүрүлге күүлерин тудуп, ажыглалга киирип турза-даа, аңаа ажылдаар кижилерниң амыдырал байдалдарын чугулалап көрбее, ону харын-даа ийиги чергенин айтырыы деп санап турган үелер тургулаан. Оон чижээнге бо комбинатты ап болур. 1971 чылда ол ажылдап эгелеп турда, аңаа хамаарыжыр чаңгыс-даа дөрбелчин метр чурттаалга шөлү чок турган. Боду бажың кезектери бүдүрүп үндүрүп, бодунга бажыңнарны хандырып болур аргалыг комбинат хоорайның ындында-ла чедишпес чурттаалга фондузунуң үлээшкинниңге киржип, сезен чылдарның эгезинге чедир оон барык үш түс квартираны алган. А бодунга хамаарыжыр чурттаалга бажынарының тудуушкунун ол чүгле 1980 чылдан эгелээн. Бо хүннерге чедир кайызынга-даа 102—102 кижи чурттаар ийи общежитие, 80 аал чурттаар бажың ажыглалда киргеи. Амгы үеде 236 аал чурттаар бажыңны тудуп турар, оон квартираларының чамдык кезииче чурттанчылар бо чылын көжүп кирер. Бо угланыышкын-биле ажыл моон соңгаар-даа уламчылап, ажылчыннарны чурттаалга шөлү-биле хандырарының айтырыы бо беш чылда-ла долузу-биле шиитпирлеттинер деп комбинатта санап турар.

А бүдүрүлге черииң бодунда ажылчыннарның ажылдаарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузары-биле кандыг хемчеглер алдынып турарын ында профком даргазы Г. К. Казеевадан сонуургап айтырган бис.

— Бүдүрүлгевистиң долу күш-биле ажылдап шыдавайн турарын билир болгай силер. Оон бир кол чылдагааны — ажылчын холдарның чедишпези. Ынчангаш сөөлгү үеде бисче ажылчын иштү эвиледелеп, мөөңнээри, оларга таарымчалыг байдалдарны тургузары-биле чамдык ажылдарны кылып чорутkан бис—деп, чугаалаап, ол уламчылады.—Бир-ле дугаарында комбинат ажыглалга кирерде-ле турган столовайны, садыгны, эмнелге пуунтузун алгыдар сорулга-биле администрация черииң эрги корпузунда эде деришкиннерии эгелеливис. Ол ажылдар ам удавас доостур. Оон-биле кады чайгы үеде шупту бүдүрүлге цехтеривде дыштанылга өрээлдериниң, ажылчынвар чунар душтарның септелгезин кажангызындан-даа хынамчалыг чорудуп, оларга немештир чаа ындыг черлерни база ажыткыладывыс. Неделя санында комбинатка хептиң химиктиг ашталга черииң ажылдакчыларының, ай бүрүзүнде парикмахерлериин, хеп бызыкчыларының кээп турар апарганы ажылчыннарга дыка таарымчалыг байдалдарны тургускан.

Оон соонда Галина Константиновна бисти комбинаттың комбинат демир-бетон кылыгларны оон мурнунда чылдыындан 28,2 хуу хөйнү бүдүрген. Ажыглалда кирген чаа цехтиң продукциязы-биле соок болгаш даглыг черлерге таарыштыр төлевилээн чаа 135 дугаар серияның баштайгы тос жаът бажыңын Кызыл хоорайның төп кезээнде эптеп турар. Эрткен чылын комбинат тудугларга бетон бээр планын 166 хуу күүсеткен болгаш оон мурнунда чылдаазындан 1,7 катап хөй бетонну берген. Ол ышкаш эжик блоктары бүдүрелиниң планы 3,2 катап ажыр күүсеттинген. Моон адгаш көөрге, комбинаттың коллективи продукциянның бүгү хевирлериниң талазы-биле планныг даалгаларын күүседир дээш шудургу, чаа ёзу-биле ажылдаар болза, ону чедир болгаш ажыр боттанцырарының аргалары бар.

Александр Ивановичниң бодалы-биле эде тургустунуп, чаа ёзу-биле ажылдаарынга кол быра болза, ажылды организастаарының болгаш идиг бериишкиниң депшилгелиг аргаларын шиңгээдири, ажыл-чорудулганың хүнүүн соңгаарлаттынмае сорулгазы апарган экономиктиг чаа методтарынче шилчшири болур. Ынчангаш эрткен чылдан эгелеп бүдүрүлгениң кол 4 кезектерии — демир-бетон кылыглар бүдүрүлгезининң улуг панельдиг бажың тудуун, ыяш ажылдан кылыышкынын, бус-чылыг цегии оларда кирип турар цехтери, бригадалары-биле кады бот-орулга-чарылгалыг коллективтиг керээже шилчидеринге белеткеп келген болгаш оларның удуртукчулары, мастерлери, инженер-техниктиг ажылдакчылары, бригадирлер тускай график ёзугаар ооредилгени эрткен. Амгы үеде бригада, цех аайы-биле бүдүрүлге чөвүледелерии ниити хуралдарга бадылап тургузары дооступ турар. Ол чөвүледелиниң составының 70-80 хуузу ажылчыннар.

Комбинаттың кол бүдүрүлге кезектериниң аайы-биле бот-орулга-чарылгаже шилчилгезин боттандырары эргелеп башкарылганы бүдүрүлгениң эрге-ажыынга чоокшуладырынга, бүгү звеноларның удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының идепкейин бедидеринге улуг салдарны чедирери ам безин илдеп. Ол кезектериң аайы-биле чарыгдалдарны, шалың, материал-техниктиг фондуларны хуваап, бадылап турда безин кижилерниң хамаарылгазы өскерлип турары көзүлген. Оон мурнунда чеди бригада бригада кезээзи-биле ажылдап, бүдүрүлге болгаш сагылга-чурум, корум-чурум талазы-биле чамдык эки түңнелдерни чедип ап келген-даа болза, олар долу бот-орулга-чарылгаже шилчивээн турган. Ам бүдүрүлгениң кол кезектериниң аайы-биле бот-орулга-чарылгаже шилчип турар үеде, бистиң планныг даалгаларывыс мындыг, мону чеднишкинниг күүседиринге бо хире чиг эт, материалдар херек, ону чедир хандырарының аргалары кандыгыл, шалың фондувус мынча дээш айтырыгларны цехтериң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, чөвүледелериң кежигүннери тургузуп турар апарган. Төлевилеп кылдынган чаа негелделер ёзугаар инженер-техниктиг ажылдакчыларның алыр шалыны база-ла күш-ажылчы киржилгениң коэффициентизинге чагыртыр, ол бодунуң харыылап турар участогунга ажыл-херектиң байдалын канчаар башкарып, планныг даалгаларны күүседиринге, продукцияның шынарын экижидеринге кандыг үлүгүү киргенин барымдаалаар апаар.

Директорнуң кабинединге ора, ындыг таварылганың херечизи болган бис. Дүүш соонуң медээзии экжелгеп. Александр Иванович каксы таныжып чоруй, селектор харылзаазында кнопканы баскаш; «Бешки пролёттуң чартык хүнде ажылдавайн турар чыалдагааны чүдел? Меңээ азы кол инженерге чүге шагда-ла дыңнатпаан силер?.. Силерниң бөгүнгү ажылыңарны казыыр демдектиг деп санаар-дыр» деп дүүрел-биле чугаалап, түңнел үндүрерге, инда бир дугаа-ринда, ажыл-херек дээш ажылдакчы бүрүзүнүң харыысалгазын бедидери дээш чүткүлү. ийиде, инженер-техниктиг ажылдакчыларга хамаарыштыр күш-ажылчы киржилгенин коэффициентизин ажыглап эгелээнинин илерели көзүлү.

Ажыл-чорудулганың экономиктиг чаа методтарынче шилчилге, шынарны башкарарының комплекстиг системазын ажыглаары, түс-түс ажылдакчыларның боттарының харыылап турар участогунга харыысалгазын бедидери, директорнуң бодап турары-биле, ажылды моон соңгаар чогумчалыг орукче углаарынга улуг салдарны чедирер ужурлуг.

ДИРЕКТОРНУҢ АЖЫЛЫНЫҢ СТИЛЬ, МЕТОДТАРЫ КАНЧААР ЧААРТЫНЫП ТУРАРЫЛ?

Комбинаттың директору Александр Иванович Антоновтун канчаар ажылдап турарының үнелели, оон тодаргай көргүзүү болза, ниити комбинаттың бүдүрүлге планнарын, хүлээлгелерин канчаар күүседип турары, ай, квартал, чыл планнарының көргүзүглери, комбинаттың продукциязы-биле туттунуп турар бажыңнарның бедип үнүп турары болур дээр болза улуг-ла частырыг чок. Удуртукчунуң бүдүрүлге чорудуун канчаар башкарып, кижилерни канчаар таарыштыр тургузуп, оларга хүнүүн болгаш чоокку үениң сорулгаларын тодарадып берип турарындан, чиг эт, материалдар-биле хандырылганы болгаш өске-даа бүдүрүлге чорудуунга салдарлыг хөй-хөй айтырыгларны кайы хире биледиглиг, шудургу шиитпирлеп, коллективти организастап турарындан ниити чеднишкин азы планнарның чедир күүсеттинмейн баары-даа дорт хамааржыр.

Ынчангаш эрткен чылдың чамдык көргүзүглерии маңаа киирээлинер. Продукция сайгарарының чыл планын комбинат 109,4 хуу күүсеткен болгаш бо көргүзүг талазы-биле оон мурнунда чылдыындан 12 хире хуу өзүлделиг болган. Тус-түс кылыглар талазы-биле алыр болза, кол продукция— эптээр демир-бетон кылыгларны 42 мун кубометрии чылда бүдүрер тургаш, ону 32,3 мун кубометрии берип, чыл планын чүгле 76,9 хуу чедиргеи. «Бо чүге мындыг болду?» деп дорт айтырыг салырывыска, директор болгаш өске-даа инженер-техниктиг ажылдакчылар: «Кол чылдагаан болза, эрткен чылдың июль айда ажыглалда киргеи панель бажын тудуунуң чаа цегининң күүүлериниң эдиктинмейн, чедир шиигээттинмейн турарында» деп харыыладылар.

Маңаа бир деңнелгеии киирери артык эвес. Эртиен чылын комбинат демир-бетон кылыгларны оон мурнунда чылдыындан 28,2 хуу хөйнү бүдүргеи. Ажыглалда кирген чаа цехтиң продукциязы-биле соок болгаш даглыг черлерге таарыштыр төлевилээн чаа 135 дугаар серияның баштайгы тос жаът бажыңын Кызыл хоорайның төп кезээнде эптеп турар. Эрткен чылын комбинат тудугларга бетон бээр планын 166 хуу күүсеткен болгаш оон мурнунда чылдаазындан 1,7 катап хөй бетонну берген. Ол ышкаш эжик блоктары бүдүрелиниң планы 3,2 катап ажыр күүсеттинген. Моон адгаш көөрге, комбинаттың коллективи продукциянның бүгү хевирлериниң талазы-биле планныг даалгаларын күүседир дээш шудургу, чаа ёзу-биле ажылдаар болза, ону чедир болгаш ажыр боттанцырарының аргалары бар.

Александр Ивановичниң бодалы-биле эде тургустунуп, чаа ёзу-биле ажылдаарынга кол быра болза, ажылды организастаарының болгаш идиг бериишкиниң депшилгелиг аргаларын шиңгээдири, ажыл-чорудулганың хүнүүн соңгаарлаттынмае сорулгазы апарган экономиктиг чаа методтарынче шилчшири болур. Ынчангаш эрткен чылдан эгелеп бүдүрүлгениң кол 4 кезектерии — демир-бетон кылыглар бүдүрүлгезининң улуг панельдиг бажың тудуун, ыяш ажылдан кылыышкынын, бус-чылыг цегии оларда кирип турар цехтери, бригадалары-биле кады бот-орулга-чарылгалыг коллективтиг керээже шилчидеринге белеткеп келген болгаш оларның удуртукчулары, мастерлери, инженер-техниктиг ажылдакчылары, бригадирлер тускай график ёзугаар ооредилгени эрткен. Амгы үеде бригада, цех аайы-биле бүдүрүлге чөвүледелерии ниити хуралдарга бадылап тургузары дооступ турар. Ол чөвүледелиниң составының 70-80 хуузу ажылчыннар.

Комбинаттың кол бүдүрүлге кезектериниң аайы-биле бот-орулга-чарылгаже шилчилгезин боттандырары эргелеп башкарылганы бүдүрүлгениң эрге-ажыынга чоокшуладырынга, бүгү звеноларның удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының идепкейин бедидеринге улуг салдарны чедирери ам безин илдеп. Ол кезектериң аайы-биле чарыгдалдарны, шалың, материал-техниктиг фондуларны хуваап, бадылап турда безин кижилерниң хамаарылгазы өскерлип турары көзүлген. Оон мурнунда чеди бригада бригада кезээзи-биле ажылдап, бүдүрүлге болгаш сагылга-чурум, корум-чурум талазы-биле чамдык эки түңнелдерни чедип ап келген-даа болза, олар долу бот-орулга-чарылгаже шилчивээн турган. Ам бүдүрүлгениң кол кезектериниң аайы-биле бот-орулга-чарылгаже шилчип турар үеде, бистиң планныг даалгаларывыс мындыг, мону чеднишкинниг күүседиринге бо хире чиг эт, материалдар херек, ону чедир хандырарының аргалары кандыгыл, шалың фондувус мынча дээш айтырыгларны цехтериң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, чөвүледелериң кежигүннери тургузуп турар апарган. Төлевилеп кылдынган чаа негелделер ёзугаар инженер-техниктиг ажылдакчыларның алыр шалыны база-ла күш-ажылчы киржилгениң коэффициентизинге чагыртыр, ол бодунуң харыылап турар участогунга ажыл-херектиң байдалын канчаар башкарып, планныг даалгаларны күүседиринге, продукцияның шынарын экижидеринге кандыг үлүгүү киргенин барымдаалаар апаар.

Директорнуң кабинединге ора, ындыг таварылганың херечизи болган бис. Дүүш соонуң медээзии экжелгеп. Александр Иванович каксы таныжып чоруй, селектор харылзаазында кнопканы баскаш; «Бешки пролёттуң чартык хүнде ажылдавайн турар чыалдагааны чүдел? Меңээ азы кол инженерге чүге шагда-ла дыңнатпаан силер?.. Силерниң бөгүнгү ажылыңарны казыыр демдектиг деп санаар-дыр» деп дүүрел-биле чугаалап, түңнел үндүрерге, инда бир дугаа-ринда, ажыл-херек дээш ажылдакчы бүрүзүнүң харыысалгазын бедидери дээш чүткүлү. ийиде, инженер-техниктиг ажылдакчыларга хамаарыштыр күш-ажылчы киржилгенин коэффициентизин ажыглап эгелээнинин илерели көзүлү.

Ажыл-чорудулганың экономиктиг чаа методтарынче шилчилге, шынарны башкарарының комплекстиг системазын ажыглаары, түс-түс ажылдакчыларның боттарының харыылап турар участогунга харыысалгазын бедидери, директорнуң бодап турары-биле, ажылды моон соңгаар чогумчалыг орукче углаарынга улуг салдарны чедирер ужурлуг.

ТААРЫМЧАЛЫГ БАЙДАЛДАРНЫ ТУРГУЗАР

СЭКП Төп Комитединиң апрель (1985 ч.) Пленумунга кижи факторун идепкейжидериниң эргежок чугулазының дугайында чугаалап тура, М. С. Горбачев оон алыс утказын мынчаар тайылбырлаан:«...кижи бүрүзүнден бодунуң турумунга ак сеткилдиг болгаш долу үре-түңнелдиг ажылдаарын чедип алыр». А ону чедип алыр төлээде, оон чурттаарынга болгаш ажылдаарынга аргалыг-ла болза эң таарымчалыг, ону долу күш-биле ажылдаарынга сонуургалдыг болдурар ындыг байдалдарны тургузар апаар дээрэи билдингир.

Бүдүрүлге күүлерин тудуп, ажыглалга киирип турза-даа, аңаа ажылдаар кижилерниң амыдырал байдалдарын чугулалап көрбее, ону харын-даа ийиги чергенин айтырыы деп санап турган үелер тургулаан. Оон чижээнге бо комбинатты ап болур. 1971 чылда ол ажылдап эгелеп турда, аңаа хамааржыр чаңгыс-даа дөрбелчин метр чурттаалга шөлү чок турган. Боду бажың кезектери бүдүрүп үндүрүп, бодунга бажыңнарны хандырып болур аргалыг комбинат хоорайның ындында-ла чедишпес чурттаалга фондузунуң үлээшкинниңге киржип, сезен чылдарның эгезинге чедир оон барык үш түс квартираны алган. А бодунга хамааржыр чурттаалга бажынарының тудуушкунун ол чүгле 1980 чылдан эгелээн. Бо хүннерге чедир кайызынга-даа 102—102 кижи чурттаар ийи общежитие, 80 аал чурттаар бажың ажыглалда киргеи. Амгы үеде 236 аал чурттаар бажыңны тудуп турар, оон квартираларының чамдык кезииче чурттанчылар бо чылын көжүп кирер. Бо угланыышкын-биле ажыл моон соңгаар-даа уламчылап, ажылчыннарны чурттаалга шөлү-биле хандырарының айтырыы бо беш чылда-ла долузу-биле шиитпирлеттинер деп комбинатта санап турар.

А бүдүрүлге черииң бодунда ажылчыннарның ажылдаарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузары-биле кандыг хемчеглер алдынып турарын ында профком даргазы Г. К. Казеевадан сонуургап айтырган бис.

— Бүдүрүлгевистиң долу күш-биле ажылдап шыдавайн турарын билир болгай силер. Оон бир кол чылдагааны — ажылчын холдарның чедишпези. Ынчангаш сөөлгү үеде бисче ажылчын иштү эвиледелеп, мөөңнээри, оларга таарымчалыг байдалдарны тургузары-биле чамдык ажылдарны кылып чорутkан бис—деп, чугаалаап, ол уламчылады.—Бир-ле дугаарында комбинат ажыглалга кирерде-ле турган столовайны, садыгны, эмнелге пуунтузун алгыдар сорулга-биле администрация черииң эрги корпузунда эде деришкиннерии эгелеливис. Ол ажылдар ам удавас доостур. Оон-биле кады чайгы үеде шупту бүдүрүлге цехтеривде дыштанылга өрээлдериниң, ажылчынвар чунар душтарның септелгезин кажангызындан-даа хынамчалыг чорудуп, оларга немештир чаа ындыг черлерни база ажыткыладывыс. Неделя санында комбинатка хептиң химиктиг ашталга черииң ажылдакчыларының, хеп бызыкчыларының кээп турар апарганы ажылчыннарга дыка таарымчалыг байдалдарны тургускан.

Оон соонда Галина Константиновна бисти комбинаттың дыштаныр хүн клувунуң чөвүлелиниң ажылы-биле таныштырды. Комсомол комитединиң секретары Н. Шаламованың удуртуп турары ол чөвүлелдиң ажылы хөй талалыг болгаш солун. Бот-тывынгыр уран чүүлдүн, аргыырының болгаш даараныырының, ритминг гимнастиканың болгүмнери, чүрүк тырттырарынга, аңнаарынга болгаш балыктаарынга соңуургалдыгларның бөлүктери, волейбол, баскетбол болгаш өскедаа соңуургал аайы-биле каттыжышкыннар ында ажылдап турар. Ынчалза-даа мында шупту-ла чүве эки дээр болза, шын эвес апаар. Ол-да бүгү бөлгүмнериниң, каттыжышкыннарының кежигүннериниң саны эвээш, ажылчыннарның ботидепкейи дыка куду бооп турар. Подвалды спорт залы кылдыр эде дериниринең талазы-биле ажылдар аажок оожум чоруп турар. Аңаа ажыглаар дериг-херекселдер колдуунда саттынган, ам дээрезинде складта чыдып турар.

Оон-биле кады комбинаттың удуртулгазы комсомол обкому-биле кады аңаа ажылдаар аныяктарның тудугжу отрядының чыылдазын чарлаан. Ам бо хүннерде баштай келгеннерден отрядтың өөрэ тургустунуп, оон кежигүннери комбинаттың өөредилге пунктузунга өөрепмишаан, ажылдап эгелээн. Чурттаар чёри чоктарны общежитие-биле хандырган, чаа тутунуп турар бажыңдан квартираларны бирги ээлчегде ол отрядтың кежигүннериинге бээр. Комбинатка аныяктарның немежип кээри-биле хөй-ниити ажылы улам идепкейжижир, солун болур деп идеген болур.

Кадрлар, ажылчын салгал белеткели—кандыг-даа бүдүрүлге черинге амгы үениң бир эң чүгула айтырыгларының бирээзи. Чүгле бедик дуржулгалыг, чаңгыс эвес мергежилдя эки билир ажылчыннар бүдүрүлгени шапкынчыдарын, бурунгаар шимчээшкинии хандырып шыдаар. Ынчангаш комбинатка ажылчын кадрларны оон өөредилге пунктузу белеткеп турар. Эвээш эвес көргүзүг материалдарлыг, тренажёрларлыг класстарны ында өөренип турарларны көргеш, оон кандыг аргаларлыын магададывыс. Эрткен чылын пункт 90 ажылчынны тускай мергежилге өөредир планын 114 кылдыр, 110 кижиниң мергежилии бедидер талазы-биле онаалданы 134 кылдыр ажыр күүсеткеи. Бетон хоюдар дериглерниң операторлары, хептекчилерии, кран машинистерин, дунзаалакчылары, стропальщиктерии ында белеткеп турар.

Комбинатта ажылчыннарның чурттаарынга болгаш ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузар, ажылчын салгалды белеткээр талазы-биле байдал кысказы-биле мындыг. Оон дыка хөй талаларының мында кирбейн барганы чугаажок, ынчалза-даа комбинаттың удуртулгазы бо талазы-биле шын угланыышкында деп айтып болур.

ШИИТПИРЛЭЭР УЖУРЛУГ АЙТЫРЫГЛАР

Кижи фактору. Бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазынга ол дыка улуг салдарлыг. Ону «Тудуг кезектери» комбинатта канчаар ажыглап, аңаа хамаарышкан айтырыгларны канчаар шиитпирлеп турарын үстүнде чамдык чижектерде айыткан бис. Ам өске язылыг сан-түңнер. Бурунгу чылын коллектив кежигүннериниден 85 кижи 193 хүнүү, а эртиен чылын 71 кижи 143 хүнүү үскеи. Ажылданчыларның ажылдан үнер-кирер чоруу 1985 чылда барык 33 хуу турганыидан эрткен чылын 25,8 хуу ыыдлыр кызырылган. Ынчалзажок ажылдан үнеркирер чоруктуң хуузу ам-даа дыка улуг, прогул саны көскүзү-биле кызырылбаан деп айтыр апаар. Комбинаттың коллективи 500 ажыг кижилиг-даа болза, чылда-ла 120—130 кижи үнүп-кирип турары канчап-даа таарышпас, бижыг, турум, ажылгыр коллективти тургузарынга, планныг даалгаларны чеднишкинниг күүседиринге, ажылдың ыынарынга улуг шаптараазынны тургузуп турар чүүл бо.

Чогум-на ынчангаш кижилер-биле ажылды күштелдирери, оларның ажылдаар, чурттаар байдалдарын экижидери дээш хүн бүрүде ажылдаары комбинаттың удуртулгазының, партия, профэвилел, хөй-ниити организацияларының эң чугула сорулгазы боон турар. Бо ажылды цех, бригада деңнелдинге чедир тургузуп, цехтер начальниктериниң, бригадирлериниң ол дээш харыысалгазын, тус-түс эге коллективтериниң харыысалгазын бедидери негеттинип турар. Маңаа Күш-ажылчы коллективтер дугайында хоойлунуң күжүн, оон берип турар эргелерии долу ажыглаары чугула. Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер дугайында доктаал-шиитпирлерии хүлээп алгандан бээр ийи чыл чедип турар-даа болза, комбинатта байдал көскүзү-биле экижээн дээр арга чок. 1985 чылда эзириктер сергедир черге 48 кижи киргеи болза, ол сан эртиен чылын чүгле 10 ажыг хуу кыырылган. Моон алгаш көөрге, партия, профэвилел, комсомол организацияларының дайынчы арга-шинээзин, кижизидикчи, масса-политиктиг ажылын бүгү талалыг көдүрери нег

Бөгүн—ССРЭ-ниң ДОСААФ-тың 60 чылы

КАМГАЛАЛ НИИТИЛЕЛИ

ССРЭ-ниң Армиязынга, Ужар чүүлүнге болгаш Флодунга дуза чедирер эки тура ниитилелин бактаадып тургускан хүнден бээр 60 чылын бөгүн демдеглээр. Ооң төөгүзүнүң дугайында, ниитилелдиң бөгүнде шиитпирлеп турары сорулгалар дугайында ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-ның даргазының оралакчызы генерал-лейтенант В. В. Мосяйкин СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Бистиң чуртувустуң төөгүзүнде кайгамчыктыг хүн болур Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 70 чыл ою чоокшулап олурар, төөгү талазы-биле алырга, ол ындыг кончуг улуг эвес хүүсаа. Ынчалзажок ол үе дургузунда кылдыгаан бүгү-ле чүвеге деңнешки дег ындыг чүве чок. Бөгүнде бистиң Ада-чуртувус — күчүлүг күрүне-дир, ооң үнүү бүгү-ле диптерге сүр-күчүлүг дыңналыр, өртемчейде ак сеткилдиг ооң өңнүктери миллион-миллион. Биске өжээттеннер безин Совет Эвилелиниң санал-оналын дыңнавайн, күш дөгеп шыдавас — бистиң күрүневистиң камгаланыр аргазы кандыг-даа агрессорга төлептиг ойтур шавышкынын берип шыдаар шак ындыг эргежок деңнелде туруп турар. Тургустунганындан бээр 60 чыл болуп турар ДОСААФ болза, чурттуң камгалал күчүзүнге төлептиг үлүүн киирип турарынга бистер чоргаарланыр эргелиг бис.

Шериг тургузуушкунунга ажылчы чоннарның массаларын улам калбаа-биле хаара тударының эргежок чугулазын В. И. Ленин Совет эргечагырганың баштайгы хүннеринден эгелээш-ле, чаңгыс эвес удаа демдеглеп чораан. Шериг херээниң мергежилдерин тергиин эки шиңгээдип алган кижилерден тургустунган шак ындыг күчүлүг армия аныяк совет республиканың догуннаашкынының бүзүрелдиг магадылалы болуп шыдаар деп, партия санаан.

Бистиң чуртувуска 20 чылдарда-ла тургустунган камгалал-патриотчу эки тура организациялар ленинчи айтышкынынарны күүседиринге улуг рольду ойнаан. 1927 чылдың январьда ажылчы чоннарның чаңгыс аай массалыг эки тура шериг-патриотчу организациязы — ССРЭ-ниң Осоавиахими тургустунган, 1951 чылдан бээр ону ССРЭ-ниң ДОСААФ-вы деп адай берген.

Аныяктарны шериг херээнге белеткээр, ооң күш-дамыр кижизидилгезиниң талазы-биле чоруткан канчаар-даа аажок улуг ажыл Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында деңнежир чок ужур-дузалыг болган. Дайынның баштайгы айларында фронтуже 7 миллион ажыг дайынчылар — камгалал ниитилелиниң кежигүннери чоруткан. Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне дайын чылдарында ооң ажыл-чорудулгазын бедия-биле үнелеп көргеш, ону Кызыл Тук орден-биле шаңнаан.

Дайын соонда гы үеде ДОСААФ ёзулуг массалыг шериг-патриотчу организация болу берген, ам ооң хүрээлениинде 105 миллион ажыг кижи —ажылчы чоннарның болгаш сургуул аныяктарның 80 хуу хирези ында хаара түттүнгаи. Ол калбак өөредилге албан черлерлиг — школаларлыг болгаш клубтарлыг, мергежилдиг кадрларлыг, Чуртка камгалал-массалыг ажылды хогжүдеринге болгаш социалистиг Ада-чуртун камгалаарынга ажылчы чоннарны белеткээринге улуг салыышкыны дээш 1977 чылда ДОСААФ Ленин орден-биле шаңнаткан.

Амгы үеде ДОСААФ-тың бүгү ажыл-чорудулгазының кол утказы бистиң Ада-чурттувустуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн камгалаарынга бүгү талазы-биле дуза көргүзеринче, патриотизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң ёзузунга, социализмниң чаалап алыышкынынарын камгалаарынга доктаамал белен болур чоружка совет кижилерни кижизидеринче углангаи. Партия, совет органнарның, күрүне болгаш хөй-ниитн организацияларның тодаргай сорулгалары Армияга болгаш Флотка албан эрттиреринге аныяктарны белеткээр дугайында СЭКП ТК-ның база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында тодаргайлаттынган. Оларның күүселдези болза, социалистиг Ада-чуртун, совет кижилериниң тайбың күш-ажылын камгалаар талазы-биле хүлээлгезин төлептин-биле күүседип шыдаар аныяктар-биле ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерин немей четчелээрин хандырар арганы бээри.

Ханы өскерилгелериниң оруулче кирген бис. Эде тургустунуушкунның амгы үезинде идеяларын, канчаар угаап көөрүнүң болгаш кандыг ажы-чаңныг болурунуң аразында эптеш чок демисел чорун турар. Амыдыралдың амгы диалектиказын көргүзүп турар теоретиктиг болгаш практиктиг түңнелдерни, эргижирээн чаңчылдарны дээдимбиле сый шаап тургаш, чүгле чогаадыкчы байдалга кылып болур. Бо чорук ДОСААФ-ка база хамааржыр. Армияның болгаш Флоттуң техника талазы-биле озуп турар чепсегленнишкини, ында улуг өскерилгелер албан шериг херээнге аныяктарны белеткээр талазы-биле немелде хемчеглерни алырын негеп турар. Ынчалзажок ДОСААФ-тың чамдык комитеттери шериг назылыглар-биле ажылды боттарының ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыны сөөлгү үеге чедир ам-даа көрбейн, эге шериг белеткелиниң пунктуларынга эвээш дузалап, бүдүрүлгелериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның, өөредилге черлериниң кижизиттирикчилери албан эрттирип турары шериг кезектери-биле харылзааларны кошкак ажыглап тураралр.

Шериг албанынга аныяктарны белеткээрин үндезини-биле экижидер, Армияны болгаш Флотту төлептиг оолдар-биле немей четчелээрни хандырар талазы-биле соңгаарладып болбас чамдык хемчеглерни ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-зы ам боттандырып турар. Хамыктың мурнунда бүгү-ле өөредилге болгаш кижизидилге хемчеглерин организастаары база эрттирери экижээн, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге специалистер белеткээриниң деңнели бедээн. Ажыл-херектериниң алыс байдалдарын чажырар болгаш хөөредир чоруктарның фактыларын принципиалдыг ёзу-биле көөр апарган.

Өөредилге-материал базазын хогжүдер, белеткелдиң хемчээлдеринге болгаш программаларынга дүүштүр ону чурумчудар талазы-биле хөй-хөй ажылдар база кылдыып турар. Өөредилге пунктуларында эге шериг белеткелинге өөредилге-методиктиг удурулга экижээн.

Камгалал ниитилелиниң амыдыралынга чугула черни шериг-шеф ажылы эөлеп турар. Шеф дузазын чедирип турары шериг кезектери-биле, эрттирип турар бөлүктер-биле школаларның харылзааларын бүгү талазы-биле калбартып база бижыглап турар бис.

Партияның болгаш чазактың оларның мурнунга салганы улуг база харыысалгалыг сорулгаларны хамгалаа ниитилели кезээде чедиишкинниг күүседип келген. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң бүзүрелдиг дузалакчы болгаш курлавыры деп ону чоргаарал-биле адап турар. Улуг Октябрьның 70 чыл ою ңуң, бодунуң 60 чыл ою ңуң чылында ССРЭ-ниң ДОСААФ-вы ооң мурнунда салдынган бүгү-ле сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлеп шыдаар-даа.

(СЭТА).

ДОСААФ-тың Кызылда каттышкан техниктиг школазы ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге ыдыктыг хүлээлгезин эрттирер аныяктарны белеткеп турар. Ук школа эрткен чылда епецналистер белеткээриниң база оларның мергежилин бедидериниң талазы-биле планныг онаалдазын күүседкен.

Бо чылын ында мотоциклистер, чолаачылар, телеграфистер, секретарь-машинакчылар белеткээр болгаш шериг чоруур назылыг оолдарны шеригниң эге билиглеринге өөредир ажылдар организастыг чоруп турар.

ЧУРУКТАРДА: автомобильдиң тургузуук өөренир класста кичээлди башкы В. Ф. Филимонов эрттирип тур; секретарь-машинакчылар класында кичээл үезинде; келир үениң шериг чолаачылары эзлчеглиг маршрутче үнер бетинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ҮЛҮҮВҮСТҮ КИИРИШТИРДИВИС

Тывада камгалал ниитилелин тургузар ажыл 1945 чылдың декабрь айда эгелээн. Ынчан Тывага Москвадан Осоавиахим Төп чөвүлелиниден инструктор эш Марков чедип келген. Организастыг ажылдар чорудар кылдыр мени инструкторладып каан чүве. Эш Марков бистериҢ-биле элээн чүгаалажып беседалдашкан. А кожуунларга чөвүлелдер тургузары-биле партия-совет активии чорутkан. Мен Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарга конференциялар эрттирдим. Осоавиахим-ниң область чөвүлелиниң конференциязын эрттирген соонда, 1946 чылдың февраль 26-да Осоавиахим-ниң Төп чөвүлели Тываның камгалал ниитилелин РСФСР-ниң составынга хүлээп алыр дугайында шиитпирни үндүрген. Ол үеден эгелээш ук ниитилел ажылдап эгелээн.

Камгалал-массалыг ажылдарны организастаары-биле бистер техниканы, ок-боонуп эгелээн бис. Агаардан халдаашкындан болгаш химиктиг чепсектен камгаланырыынын школазын база тургузуп алган бис. Ооң начальнигинге фронтучу Анна Потылицинаны томуйлаан. Ооң-биле чергелештир автомотоклуб база ажыттынган. Ооң ажылын Василий Иванович Бобкин удуртуп эгелээн.

Осоавиахим-ниң эге организацияларынга боо, пулемёт адарынга, мина салырынга бирги болгаш ийиги чергениң ворошиловчу адыгжыларын, боодалгага разрядчыларны, хөрек демдээниң эдилекчилерин белеткеп турган бис. Осоавиахим организацияларынга боолап өөренирinче кичээнгейни угландырып, шеригжиткен оюннарны доктаамал эрттирип турган.

ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн улам быжыглаар сорулга-биле камгалал-массалыг ажылдарны эде организастаары чугула апарган. 1948 чылда ОсоавиахимиҢ ДОСАРМ, ДОСАВ болгаш ДОСФЛОТ деп үш аңгы эки тура ниитилелдерге чарган. Тывага ынчан ДОСАРМ болгаш ДОСФЛОТ деп ийи ниитилелди тургускан. А мен ынчан ДОСАРМ-ның шериг чоруур оолдар белеткээр төптүң начальнигинге ажылдап турдум. Анаа автомат, пулемёттуң аңгы-аңгы хевирлериниге боолаарын өөредип турган.

Бистиң республикага камгалал-массалыг ажылдарны үстүнде адаанын ийи (ДОСАРМ, ДОСАВ) ниитилел чорудуп турган. Ынчангаш ол ниитилелдериҢ ажылын чаңгыс аай кылдыр чорудары-биле 1951 чылдың август 20-де ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели доктаалды хүлээп ап, ДОСААФ кылдыр эде организастаан. Ол үеден эгелээш мен ДОСААФ-тың Кызыл хоорkомунуң даргазынга ажылдап келдим.

Бо хүннерде ДОСААФ-тың Кызыл хоорай организациязы 201 эге организациялыг.

ДОСААФ лотереяларын тараткынындан болгаш кежигүн дадывырын төлээнинден киргеи акша-хөреңги-биле Кызылда ДОСААФ-тың администрativtиг өөредилге бажыңын 1972 чылда тудкан. Ында каттышкан техниктиг школаның ажылын Николай Георгиевич Потехин үр үеде удуртуп турар. Ук школа ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге техниктиг специалистерни болгаш улус ажыл-агыйынга кадрларны белеткеп турар.

Эрткен чылдарның дургузунда ук школаның материал-техниктиг баазазы быжыккан, автомобильдер, мотоциклдер база спортчу боолар четчир апарган. Ак-Довуракта, Сарыг-Септе, Бай-Хаакта база Шагаан-Арыгда спорт-техниктиг школалар ажылдап турар.

Хоорайда «Азия төвү» деп дельтаклубтуң ажылы база багай эвес. Ону пассажир АТБ-зинин чолаачызы Ю. А. Чихачёв удуртуп турар.

Республиканың ДОСААФ организациялары улус ажылагыйынга хөй кадрларны белеткешкен. Оларның аразында разрядтыг спортчулар, хөрек демдээниң эдилекчилери-даа бар.

Республиканың ДОСААФ организациялары камгалал-массалыг ажылдарны бедик деңнелге тургуспушаан. Улуг Октябрьның юбилейинге төлептиг ужуражыр сорулганы салган.

А. ЕФИМОВ,
ДОСААФ-тың Кызыл хоорkомунуң даргазы.

БОТТАРЫНЫҢ КҮЖҮ-БИЛЕ

Мооң мурнунда биске 50 метр черге боодалга тири турган. Ам боттарывыстың пиевматиктиг тириис бар. Ону өөреникчилер боттарының күжү-биле тудуп алган. Ооң тудуунга ДОСААФ комитединиң кежигүннери онгу классчылар Виталий Бородин, Александр Молоканов, Олег Дрожжин олар үлүг-хуузун киирип, еске эш-оруунге үлегер-чижээн көргүскеннер. Оларга он-он аныяк армейжилер улуг дузаны көргүскен.

Баштайгы чылдарда ышкаш, келир үениң офицерлериниң университеди база дузаны чедирген. Түңнелинде оларның тозу шериг училищезиниң курсантылары болу берген. Олар шупту спортчу-разрядтыглар. Ам боодалга спортчуун секцияларында 4 классчан эгелеп өөренип турар.

И. ПОПОВ,
Тамбов хоорайның № 21 ортумак школада ДОСААФ эге организациязының комитет даргазы.

Делегей медээлери

НАЙЫРАЛ БЫЖЫГАР

Совет Эвилели биле Индияның эп-найыралы, кады ажылдажылгазы —янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң политиказы чөптүг чоруктуң дең эргенин, бот-боттарын хүндүлээриниң база бүгү делегейде тайбың дээш демиселдиң эчис сорулгалары-биле сиңниккен турда, оларның харылзаалары кайы хире үреттүнелдиг, хөй талалыг боол болуруун бадыткап турар. Совет-индий найыралга тураскаадып ажыттынган декаданың үезинде, январь 20-де бүгү чуртка болуп эрткен хөй-ниитининиң хуралдарынга болгаш кежээлеринге бо сестер чаңгыланып турган. Болуп эрткен чүүлдериниң киржикчилери М. С. Горбачевтуң Индияже албанның аян-чоруун кылып чорааны ийи чурттуң харылзааларын шынарның чаа бедиктеринче көдүрген, амгы үениң нарын айтырыгларын шиитпирлээринге совет-индий демниг хөделиишкиннерни бижыктыргап деп онзалап демдеглээннер.

Москвада декаданың байлак программазын уран чурулганың «Индияны дургаар» деп делгелгезин ажыктан. СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының Индияже албанның аян-чоруун кылып чорааныига СЭТА ажылдакчыларының белеткеп кылганы фотоэкспозицияны тураскаактан. Ону Москвада Найырал бажыныига делгээр. Хөй санныг делгелгелер, кино көрүлделери, лекциялар совет кижилерге индий чоннуң бөгүнгү хүнүнүң дугайында хөй чаа чүүлдерни билип, найыралдыг чурттуң бурунгу культуразының дугайында калбак билишкинни алыр арганы берип турар. Индий кинолар неделязы Москванның чурттакчыларынга индий кинематографчыларның ажылдары-биле ужуражыр чаа арганы бээр.

Декаданың чорудар чүүлдеринге Совет Эвилелиниң өңнүктери болгаш индий-совет культура ниятилелдериниң делегаттары киржирлер.

(СЭТА).

НИКАРАГУАДА БАЙДАЛ

МАНАГУА. Никарагуага удур террористиг ажыл-чорудулгага чарыгдаары-биле Рейганның администрациязының немелде хөй миллион акшахөреңгини үндүрүп бээр деп турары Никарагуаның революстуг чазаан Төп разведка эргелелиниң хөлезинекчи дээрбечилериниң дүжүр октаар шаг-шинээ чок болуп турарын хереченлеп турар-дыр деп, Сандиножу улусчуг армияның политиктиг эргелелиниң начальиги Уго Торрес медеглээн. СУА-ның даймчыларының мурнунга чүве чугаалап турганы, ол 1987 чыл сомосовчу дээрбечилериниң когуи үзе чылча шаварының херээнге шиитпирлиг үе болу бээрингe бүзүрелин плергейлээн.

Контрреволюстуларга таваарыштырган улуг аштырыышкыннар террористиг бөлүглежиишкиннерниң чимзеииишкиннерин чок кылыры-биле долу шиитпирлиг никарагуа чепсектиг күштериниң бедик дайынчы белеткелдиниң болгаш никарагуа улустуң бузулбас моральдыг мөзү-шынарын көргүскен деп, У. Торрес айтыкаи.

(СЭТА).

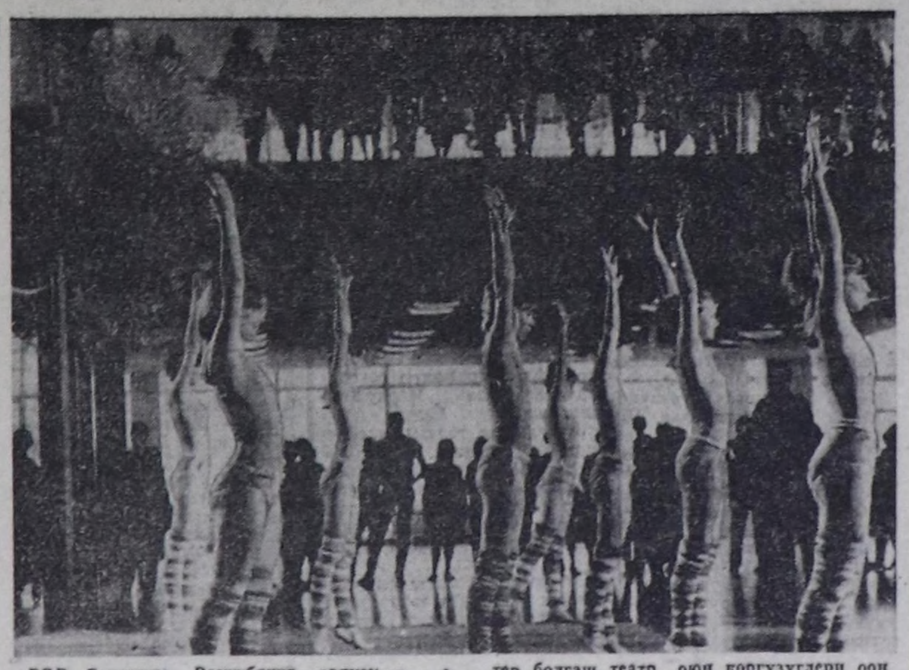

ГДР. Берлинде Республика ордузу — Маркс болгаш Энгельстиң шолүнде тутунган медээжок улуг чараш бажың найысылалдың культурлуг амыдыралының эң сураглыг товү болу берген. Улуг-биче кижилериҢ шуптузун чыып турар концерттер болгаш театр оюн көргүзүглери ооң залдарынга хүниүң-не болуп турар.

ЧУРУКТА: аныяк спортчуларның оюн көргүзүү.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

НАРКОМАНИЯ НЕПТЕРЭЭН

БУЭНОС-АЙРЕС. СЭТА-ның корреспондентизи Олег Колесниковтуң дамчыдып турары болза: Аргентинаның парлаггазы чуртта наркоманияның хүн бүрүде өзүп орарының дугайында улуг дүвүрээзинбиле бижип турар. Чоокта чаала ол чуртта наркотик ажыглаар кижилериниң саны коигүс эвээш тургаи. Хамык чүве каш чыл бурунгаар «Ак өлүм» садып саарар чурттар аразында дээрбечи болуктер Аргентинаны Латин Америкадан АҚШ-чо болгаш Барыын Европаже марихуана, гашиш база героинни чедирер өртээл пунитуау кылып алганындан эгелээн. Сөөлгү айларда найысылалдың аэропортунга азы өске-даа кызыгаар пунктуларынга хөй наркотиктерни хавырганының дугайында дыңнадыгларны солуннар хүниүң чыгыы парлап турар апарган. Оларны кем-херек үүлгедикчилери Аргентинадан Парагвайже, Бразилияже, Чилиже, Боливияже чажыт чедирип алырын орландажып тураралр. Ол чажыт садыглаашкынны соксадыры-биле эрге-чагырга эң шыңгыы хемчеглерни ап чорудуп турар, ынчалаа-даа ону шуут чок кылырының аргалары ам дээрзинде чок боол турар.

Наркотиктерниң чамдыызы чуртта артып каап турар болгаш сөөлгү хүннерде «Диарио Популар» солуннуң бижип турары-биле алырга, найысылалда болгаш Буэнос-Айрес мажунуң өске-даа улуг хоорайларында наркотиктерни садып алыр кижилер бар боол турар. Марихуананың чажыт садыгжыларының четкилерниге элээли уругларның болган чок-ла ылдыртына бээр апарганы улуг дүвүрелди болдуруп турар. Школа дыштанылгаларының хүннеринде телевидение хүнде каш катап адаелерни уругларының чурумун хайгаарап көөрүнче олар наркоманнар болу бербезинбиле бүгү-ле кылып болур хемчеглерни ап чорударынче кыйгырып турар. Шак ындыг кыйгырыгларны специалистерниң сүмелери-биле катай найысылалдың солуннары база парлап турар.

ЕЭН-НИҢ СЕССИЯЗЫ

БРЮССЕЛЬ. Бельгияның найысылалында Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң (ЕЭН-ниң) Министрлер чөвүлелиниң сессиязы ажыл-агый министрлериниң деңнелинге ажыттынган. Ооң киржикчилери ниитилежилгениң «чаңгыс аай көдээ ажылагый политиказының» реформазының айтырыгларын чугаалажып көруп турар. Реформаның сорулгазы —«ниити рынок» чурттарында фермерлериниң хереглелинге чарыгдалдарны дыка кызырары болур.

ЕЭН-ниң кежигүнү чурттарның чамдык кезии, чижээ, Великобритания, ГФР, Франция болгаш Голландия ниитилежилгениң бо-да таваржы бээри бюджет айтырыгларын ЕЭН-ниң бүгү бюджет акшаландырыышкынының амгы үеде 70 хуузу чедип турарын тайылбырлап тураралр. Экономиказы көдээ ажыл-агыйның орулгаларындан дыка хамазрылгалыг болуп турар «ниити рыноктуң» чамдык өске чурттары болгаш Греция, Ирландия, Испания көдээ ажылагыйның бедик чарыгдалдарын хевээр арттырары дээш туржуп турарлар. Бир чыл ажыг үргүлүүлеп келген бо айтырыг талазы-биле чугаалажыышкынынарны илдең-биле илередил турар чидиг удурланышкак чүүлдер оортан үнүп турар.

ГФР-ниң марказының болгаш Нидерланд гульдениниң, ол ышкаш бельгия болгаш люксембург франктың үнезин чоокта чаа кудулап батканыбиле көдээ ажыл-агыйга болдурган уржуктарны база ол-ла сессияга чугаалажып көөр. Бо чорук национал валютазы кошкак чурттарның фермерлеринге когаралды таварыштырар.

(СЭТА).

МУРНУУ-АФРИКА РЕСПУБЛИКАДА БАЙДАЛ

ЛУСАКА. Апартеидтиң чурумунга удурланыышкын хөделиишкиннери Мурнуу Африканың янзы-бүрү районнарынга эрткен хүннерде болган. Оларның киржикчилери эрге-чагырга талазындан күчүлээшкинин соксадырын, чуртта онза байдалды чок кылырын негээн. Чыскаалчыларга удур полицияның болгаш айыл чок чорук күштериниң отрядтарын октаан. «Тайбың байдалды болгаш корум-чурумну үрээни дээш» деп чаңгыс аай буруудадыышкын-биле он-он кижини тудуп хорудаан.

Эң-не дошкун цензура турбуже, Мурнуу - Африканың чамдык -солуннары чуртта болуп турар болуушкуннар дугайында шын информацияны бээрин ораддажып тураралр. Шиитке-л органнары болгаш полиция 'дөрт ак расисчилерниң кем-херек үүлгедиишкинин чажырар деп турган ораддажыышкынынарының дугайын «Стар» болгаш «Санди трибюн» солуннар дыңнатканнар. Олар Соуэтога машиналыг чоруп орган, 58 харлыг африкан Мария Раметсини бастырып каапнар. Ол аар кемдээшкиннерден өлген. Өлүрүкчүсаң-хөө чылында 7,6 миллиард доллар чедир өскен. Ол-ла үе дургузунда тайбың шинчиледдер программазынга чарыгдалдар 5,4 миллиард доллар тургашындан 4,2 миллиард доллар чедир кызырган.

Дараазындагы саң-хөө чылында шериг программазынга 8,2 миллиард, а тайбың хереглелге 3,4 миллиард долларны чарыгдаары бюджеттиң төлевилелинде көрдүнген.

(СЭТА).

МИНИСТЕРСТВОНУН ЧАРЫГДАЛДАРЫ

ВАШИНГТОН. Атомнуг энергияны тайбың ажыглаар талазы-биле ажылдарга когарал кылдыр АҚШ-тың энергетика министерствозунуң программаларын милитаризастаарынга удурланыышкының конгрессмен-демократ Эдвард Марки илереткен. Конгрессменниң аппарады Ак бажыныың даразындагы саң-хөө чылының бюджет санаашкынарының анализин парлаан. Энергетика министерствозу херек кырында администрацияның ыйымшкыны-биле Пентагонуң талазынче шилчип турары оон билдиниp турар.

Рейганның администрациязының эрге-чагырга туруп келген үезиниң дургузунда, ядролуг чепсектиг чаа хевирлерин тургузуп алырынга энергетика министерствозунуң чарыгдалдары 1981 чылда 3,6 миллиард турганыидан бо

ДААРТАГЫ ХҮНЧЕ КӨРҮШ,

азы ак сеткилдиг, беримчелиг ажыл-херектерниң түңнелдери

Каа-Хемниң Дерзиг-Аксында каас-чараш бойдус чурумалдыг алаак черде сууржугаш. Белбейге турган дузалал сес чыл школазын боже алды чыл бурунгаар кежүрген. Ооң турар чери таарымчалыг: долгандыр арыг агаар, хем-суг, кат-чимис. Ол бүгү соруңзалыг чүве ышкаш, чорумалдың сонуургалын дорган хайныхтырыптар.

Анда баргаш даартагы хүнүше бүзүреалдыг, туруштуг, быжыг коллектив чурттап турар-дыр дээрзин кижи эскерип каар.

Баштайгы таныжылгам школаның улуг кижизидикчи башкызы Раиса Сыратовна Оюн-биле эгелээн. Ол мени эдертип алгаш, ийи катт интернатта чурттап турар уругларның өрээлдеринге киирип, школаның ажыл-херээн, амыдыралын каксы чугаалап берди.

— Бистиинде ниити бөлүг школазының өөредилге программазын үүп шыдавас, угаан талазы-биле дудуу, аажы-чаңы берге: хагдынчак, өөрүк, кылыктыг, сонуургалы чавыс өөреникчилер хаара туттунган. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, берге кижизидилгелиг уругларны эде хевирлеп, келир үеде амыдыралга шын туружун тып алырынга белеткен турар бис.

Дерзиг-Аксы дузалал сес чыл школазында республиканың янзы-бүрү районнарындан келген 150 хире уруглар өренип турар. Оларның ниити билии, культуразы, угаан-бодалы, сайзыралы аңгы-аңгы. Чеди класска өөренип кирген бир өөреникчи уруг ооң мурнунда турганы ниити бөлүг школазынга адын безин шын бижип билбес болганын башкылар чугаалажыр. Ол өөреникчи-биле ажылдан турган башкылар хөй чылдарның дургузунда оны хайнаар чорударын билбээни элдептиг. Чамдыкта кичээл кылырындан чалгаарааш, сагылга-чурум үрекээр уруглар долу эвес угааныгларга санаттырып, частырыг-биле-даа шак бо дузалал школага четкилеп бээр.

Дузалал школазы тускай угланыышкынныг болганда, угаан сайзыралы четпес уругларны төлептиг хамаатылар болдурар дээш шыдамыккай туруштуун көргүзүп, ак сеткилдиг ажылдап турар башкылар ында хөй. Оларга улус өөредилгезиниң тергииннери Кара-кыс Донгаковна Доржу, Елена Алдын-ооловна Монгуш, Анна Назыновна Мөңге, Светлана Лопсановна Темеп-оол болгаш өскелер-даа хамаржыр.

Школада профэвилел организациязының удуртукчузу К. Доржу башкылар өрээлинге кирип келгеш, бодунуң саналл-онаалын үлежи-дир:

— Чаартылга үезинде өөредилге болгаш кижизидилге ажылын биеэги-ле эрги аргалар-биле чорудуп, чаңгыс черге таптап турун бээрге, күзенчиг эки түңнелдер көзүлбейн баар. Ол дээрге школаның чаа сорулгаларынга кажан-даа дүүшпес.

Эде тургустунуушкун, шынар талазы-биле чаа көрүүшкүн, чаңчыгып калганывыс эрги чүүлдерден ойталаарын негеп турар. Өөредилгени болгаш кижизидилгени эде тургузарда, коллективтиг күжениишкин негеттиивер.

Чээрби ажыг чыл ажылдаан дуржулгалыг башкының сөглээн сөзүг ажыл-херек-биле карышпайн келген. Ооң өөредип турары биология эртеминиң кабинедя көрүштүг дериттингеп. Ында делгеттингеп экспонаттарны баштай көргеш, чарашсынган магадавшкыдан чурт-шинчилел музейининг кайы-бир залынга кижи дөмейлексээр. Хаиаларны каастап шимээнинде артык чүве көзүлбес.

Өөреникчилериниң дааранып өрээли. Парталар артында бут-биле теп даараар машиналарны чаңгыс олуруг кылдыр чыскаай салып бадырыпкан. Оларның эң баарында ак өңнүг машинага чээрби дөрт хевириниң янзы-бүрү кылыгларын бүдүрүп болур. Уруглар амдыызында оске албан организация черлери-биле керээлит ажыл чарбаан-даа болза, улуг, бичe хемчээлдиг халаттарны, программада көрүүнген кылыгларны даарап, оларны школадаи үндүр садып, өөредилге үезинде даараныырынга хереглээр пос аймаан магазинден удур садып алыр аргалыг. Бо чаагай херекке, чаа мергежилге уругларны улус өөредилгезиниң тергиини хоочун бөшкы Е. А. Монгуш өөредип, күш-ажылга ынак болурунга чаңчыктырып, чогаадыкчы бодалдарлыг ажылдап турары демдеглексенчиг.

Школаның өөреникчилери стол, сандай дээш оске-даа эдилелдерин кылып бүдүрериие чылдан чылче мергежилди бедээн. Чазанып, узанып, дарганнаар мастерскаязын база сонуургадывыс. Аны үениң дериг-херекселдерин: ыяш, демир чоңдурар, үттээр, орүмнээр станоктар, долу дээш верстактар, электри күжү-биле ажылдаар дочуула, эзилдирер печка.

Тускай школаның кол угланышкыны өөреникчилерни чажындан тура ажыктыг күш-ажылга кижизидип, алызында баргаш, улус аразынга чурттап билир кылдыр амыдыралга белеткээри. Башкылар коллективи ол сорулганы чедиишкинниг шиитпирлеп турар. Школаның бир класын чуртталга бажыңының өрээли ышкаш дерип шимээн. Анда социал-амыдырал угланышкынының айтырыгларын амыдыралга ажыттап билириие чаңчыктырып өөредир. Чурттала бажыңынга кандыг эт-херекселдер турарын, оларны каяа, канчаар салырын, аъш-чемни белеткээрин, аяк-савазны ажыглаарын ол өрээлде салдынган эдиледдерниң чижээнге өөреникчилериие башкылары айтып бээр. Ол-ла үеде өг-бүле бюджединиң дугайында үдезиң билиглерни өөреникчилер шиңгээдип алыр.

Чоокта чаа-ла шала түттүнган интернат, чаңгыс школа турган дазыр шөл сөөлгү каш чылдарда чаартынын, сайзыралче бурунгаар базымны алган. Чаңгыс үаай төлевилел ёзугаар ийи аал иштн чурттаар бажыңнарда башкылар турумчуп чурттай берген.

Эң-не онзагай өөрүнүг болуушкун—эрткен неделяның эгезинде чаа столованың ажыглалга кииргени болур. Интернатта ажылган турар өйнүг үш телевизорнуң бирээзин эрги столовая турган өрээлче көжүрер. Анда дыштанылга өрээлин ажыдары чүүл-дүр.

Бо-ла бүгүден алгаш көөрге, школаның администрациязы хөй иишти организациялары-биле кады башкыларга болгаш өөреникчилерге таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш оралдажышкынны кылып, үениң негелдезинге дүүлүүр даартагы хүнүнче бүзүреалдыг чоруп орар.

Школада партия эге организациязының секретары Б. Б. Маады коллективтиг ажылхерээге болдунуң үлүүн киирип чоруур. Амгы хүннерде кандыг сорулгаларны шиитпирлеп турарын айтырарымга, ол мынчаар харылаан:

— Эде тургустунуушкун кижи бүрүзүнүң болдунан эгелээр болганда, өөредилге-кижизидилге ажылын эчизинге чедирер дээнде, ким-бир кижиге баш чайып, чүүй катжыл олурганының ажыы үөскен. Бир-ле дугаарында болдунга айтырыгны салгаш, болдунуң мурнунда сорулганы тургускаш онаашкан ажыл-херекти ак сеткилдиг арын-нүүр-биле, сеткилинин ханызындан бердинишкин-биле, чонның болгаш боттуң мурнуңга улуг харыысалгалыг медерел-биле кылыры—амгы хүннериниң негелдези ол. Чүгле ыдыг турда, школа реформазы дүрген бурунгаарлаар болгаш быжыг базымны алыр апаар. Ооң-биле кады ол дээрге өөредилгеге-даа, кижизидилгеге-даа чедиишкинни хандырар кол чүүл-дүр.

Шуптузустуң сагыш чоруур дүрүмүзүс арын-нүүрге чагыртыр. Арын-нүүр дээрге, дорту-биле чугаалаарга, бистиң ажыл-херектеривистиң ол дүрүмнерге дүүлүүр боттанып турары-дыр.

Дерзиг-Аксы сес чыл дузалал школазы болдунуң сайзыралының деңнели-биле, түс байдалының аайы-биле чаа өөредилге чылының эгезинден шиитпирлээр өзек айтырыгларны хаара тудуп, тодарадып, ону амыдыралга боттандырарының чаа арга-хевирлерин, угланышкынарын дилеп, тып турар.

Өөредилге-кижизидилгелигдага, ажыл-ишчи-даа үүле-херектерде чогаадыкчы дилээшкиннер бар, түңнелдер көскүдүр. Ынчалза-даа башкылар коллективинең чылдан чылче шиитпирлеп чадашканы чамдык айтырыглар дүүрээрин конгазын какпайн барбас аргазы чок. Чаз школа, чаа интернат, чаа столовая, үна чуртталга бажыңнары, спортзалга-ла, шупту чүве четтирмишкаш. Үк школаны көжүргенден бээр алды дугаар чылдыц күүрү. Ол хирезинде боттарының чүнар-бажыңы чок. Кижизидикчи башкылар өөреникчилерин эдертип алгаш, кыштың чыкылама соогу-даа дивес 5—6 километр черде турар Сарыг-Сеп суурнуң чүнар-бажыңына барып чүнаарып турар. Бо хире хөй чылларның дургузунда ол айтырыгны Каа-Хем райкүүскомкүн улус өөредилге киидизи, Тыва АССР-ниң Чырыышкын министерствозу чүге чугулалап көрбейи турарыл, ону чылзын турарының чылдагааны чогум чүдел деп айтырыг чайгаар тургустунуп келир.

Ооң ында өөреникчилерни кышкы, чайгы дыштанылгалар сооңда школаже бөлүп экнеп алыры берге айтырыгларның бирээзи апарган. Уруглар ада-иелериие, төрелдеринге чеде бээрге, школаже аъткарын чорудары уттуунуурар. Ол чаш киижелериң келир үезинге сагыш човаагыр эвес, оларның салым-чолукга хамаарылгазы тоомча чөк болгулаар таварылгалар ам-даа бар. Бии-Хем, Бай-Тайга, Улуг-Хем районнарының көдээ Советтериниң чамдык күүскомнары өөреникчилерин школаже чорударын хереккe албайн баар. Моңу болдурбаза чогуур.

Д. САЛЧАК,
«Шынның» тускай корр.

ТООЛЧУ БИЧЕН

• Амыдыралдан сактыышкын •

Чүвени шору билип кээримге-ле, Бичен угбайның каракгары көзүлбес кижи чораан. Ачамны даайым дээр. Өгбүле чок болгаш, уруу Байырны эдертип алгаш, аалдар кезип, ачам сугга бо-ла кээр.

Соөлүнде ачамдан дыңнаарымга, мынча дээр чораан: «Салчак Бичен он чеди харлыг тургаш, бүжар думаадан ааразы, дыка бергедеп, оске ораиче чоруй бар часкан. Ол халаптыг аарыгны ооң эки кадыы, хып дээн чалыы назыны шыдап эртпеи, чүгле ийи караандан аскан».

Бичен угбай хып дээн чалыы назынында чыры, чылыг хүнүүг төрээн черии, чонуң суглуг караа-биле көрбес кылдыр салым-чанзанга алыскаш, кандыг кадыг-бергелерни, муңгаралды көрбээн дээр!

Бир-ле күзүн тараа бастырып турар үеде ачам суг-биле кады чадыр өглүг турганын билир мен. Бичин хат келгеш-ле, хөөкүйүүң чадырын өгбеңнеди силгип, эрги сарыг кидизин калбаңнадып-ла турар чүве. Ооң амдыы чылында бичии кара өг тип алгаш, оозунга уруу-биле чурттап орар чораан. Бичен угбай кайгамчык чуду кара, ажылчын, чугаакыр, тывызык кижи.

Ол-ла кызымаа-биле ооң черле кылбас-ла чүвези чок. Тарааны боду хооргаш соктап алыр. Өг куру, базырыт, чеге, хөне, чеп аргамчы, эзер коюну эжип, даарап турда, деидии шевер. Дүктүң өңүн уруглардан айтыртып алгаш, алды, сес буттуг эзер колуиун, өг курун шокарлап даарап, каарга, дыка чараш болур.

Алгы идээлеп эттээр, чеп эжер, тараа соктаар дээш ылаңгыя күзүн, чазын ооң айбызы эңдерлир. Ынчангаш ооң амыдыралы шору сегип, үш уругдуг, саар инектиг, каш өшкүлүг-даа апарган. Айбы кылдырган улус хол куруг келбес. Тараа, эът, ааржы, саржаг дээш черле чүве үспес болу берген.

Ол ырлаар, кожамыктаарынга, тывызыктаарынга мырыңай амыр. Ынчангаш чазын ооң бир кол чалаттырар ажылы — инек алзыры турган. Кандыг-даа быжаа эмзирбес хозар инекти ол ырлай аарак, хүнзеди таалады хөөглеп турган, чаңчыгып калганывыс эрги чүүлдерден ойталаарын негеп турар. Өөредилгени болгаш кижизидилгени эде тургузарда, коллективтиг күженишкин негеттиивер.

Чээрби ажыг чыл ажылдаан дуржулгалыг башкының сөглээн сөзүг ажыл-херек-биле карышпайн келген. Ооң өөредип турары биология эртеминиң кабинедя көрүштүг дериттингеп. Ында делгеттингеп экспонаттарны баштай көргеш, чарашсынган магадавшкыдан чурт-шинчилел музейининг кайы-бир залынга кижи дөмейлексээр. Хаиаларны каастап шимээнинде артык чүве көзүлбес.

Өөреникчилериниң дааранып өрээли. Парталар артында бут-биле теп даараар машиналарны чаңгыс олуруг кылдыр чыскаай салып бадырыпкан. Оларның эң баарында ак өңнүг машинага чээрби дөрт хевириниң янзы-бүрү кылыгларын бүдүрүп болур. Уруглар амдыызында оске албан организация черлери-биле керээлит ажыл чарбаан-даа болза, улуг, бичe хемчээлдиг халаттарны, программада көрүүнген кылыгларны даарап, оларны школадаи үндүр садып, өөредилге үезинде даараныырынга хереглээр пос аймаан магазинден удур садып алыр аргалыг. Бо чаагай херекке, чаа мергежилге уругларны улус өөредилгезиниң тергиини хоочун бөшкы Е. А. Монгуш өөредип, күш-ажылга ынак болурунга чаңчыктырып, чогаадыкчы бодалдарлыг ажылдап турары демдеглексенчиг.

Школаның өөреникчилери стол, сандай дээш оске-даа эдилелдерин кылып бүдүрериие чылдан чылче мергежилди бедээн. Чазанып, узанып, дарганнаар мастерскаязын база сонуургадывыс. Аны үениң дериг-херекселдерин: ыяш, демир чоңдурар, үттээр, орүмнээр станоктар, долу дээш верстактар, электри күжү-биле ажылдаар дочуула, эзилдирер печка.

Тускай школаның кол угланышкыны өөреникчилерни чажындан тура ажыктыг күш-ажылга кижизидип, алызында баргаш, улус аразынга чурттап билир кылдыр амыдыралга белеткээри. Башкылар коллективи ол сорулганы чедиишкинниг шиитпирлеп турар. Школаның бир класын чуртталга бажыңының өрээли ышкаш дерип шимээн. Анда социал-амыдырал угланышкынының айтырыгларын амыдыралга ажыттап билириие чаңчыктырып өөредир. Чурттала бажыңынга кандыг эт-херекселдер турарын, оларны каяа, канчаар салырын, аъш-чемни белеткээрин, аяк-савазны ажыглаарын ол өрээлде салдынган эдиледдерниң чижээнге өөреникчилерниге башкылары айтып бээр. Ол-ла үеде өг-бүле бюджединиң дугайында үдезиң билиглерни өөреникчилер шиңгээдип алыр.

Чоокта чаа-ла шала түттүнган интернат, чаңгыс школа турган дазыр шөл сөөлгү каш чылдарда чаартынын, сайзыралче бурунгаар базымны алган. Чаңгыс үаай төлевилел ёзугаар ийи аал иштн чурттаар бажыңнарда башкылар турумчуп чурттай берген.

Эң-не онзагай өөрүнүг болуушкун—эрткен неделяның эгезинде чаа столованың ажыглалга кииргени болур. Интернатта ажылган турар өйнүг үш телевизорнуң бирээзин эрги столовая турган өрээлче көжүрер. Анда дыштанылга өрээлин ажыдары чүүл-дүр.

Бо-ла бүгүден алгаш көөрге, школаның администрациязы хөй иишти организациялары-биле кады башкыларга болгаш өөреникчилерге таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш оралдажышкынны кылып, үениң негелдезинге дүүлүүр даартагы хүнүнче бүзүреалдыг чоруп орар.

Школада партия эге организациязының секретары Б. Б. Маады коллективтиг ажылхерээге болдунуң үлүүн киирип чоруур. Амгы хүннерде кандыг сорулгаларны шиитпирлеп турарын айтырарымга, ол мынчаар харылаан:

— Эде тургустунуушкун кижи бүрүзүнүң болдунан эгелээр болганда, өөредилге-кижизидилге ажылын эчизинге чедирер дээнде, ким-бир кижиге баш чайып, чүүй катжыл олурганының ажыы үөскен. Бир-ле дугаарында болдунга айтырыгны салгаш, болдунуң мурнунда сорулганы тургускаш онаашкан ажыл-херекти ак сеткилдиг арын-нүүр-биле, сеткилинин ханызындан бердинишкин-биле, чонның болгаш боттуң мурнуңга улуг харыысалгалыг медерел-биле кылыры—амгы хүннериниң негелдези ол. Чүгле ыдыг турда, школа реформазы дүрген бурунгаарлаар болгаш быжыг базымны алыр апаар. Ооң-биле кады ол дээрге өөредилгеге-даа, кижизидилгеге-даа чедиишкинни хандырар кол чүүл-дүр.

Шуптузустуң сагыш чоруур дүрүмүзүс арын-нүүрге чагыртыр. Арын-нүүр дээрге, дорту-биле чугаалаарга, бистиң ажыл-херектеривистиң ол дүрүмнерге дүүлүүр боттанып турары-дыр.

Дерзиг-Аксы сес чыл дузалал школазы болдунуң сайзыралының деңнели-биле, түс байдалының аайы-биле чаа өөредилге чылының эгезинден шиитпирлээр өзек айтырыгларны хаара тудуп, тодарадып, ону амыдыралга боттандырарының чаа арга-хевирлерин, угланышкынарын дилеп, тып турар.

Өөредилге-кижизидилгелигдага, ажыл-ишчи-даа үүле-херектерде чогаадыкчы дилээшкиннер бар, түңнелдер көскүдүр. Ынчалза-даа башкылар коллективинең чылдан чылче шиитпирлеп чадашканы чамдык айтырыглар дүүрээрин конгазын какпайн барбас аргазы чок. Чаз школа, чаа интернат, чаа столовая, үна чуртталга бажыңнары, спортзалга-ла, шупту чүве четтирмишкаш. Үк школаны көжүргенден бээр алды дугаар чылдыц күүрү. Ол хирезинде боттарының чүнар-бажыңы чок. Кижизидикчи башкылар өөреникчилерин эдертип алгаш, кыштың чыкылама соогу-даа дивес 5—6 километр черде турар Сарыг-Сеп суурнуң чүнар-бажыңына барып чүнаарып турар. Бо хире хөй чылларның дургузунда ол айтырыгны Каа-Хем райкүүскомкүн улус өөредилге киидизи, Тыва АССР-ниң Чырыышкын министерствозу чүге чугулалап көрбейи турарыл, ону чылзын турарының чылдагааны чогум чүдел деп айтырыг чайгаар тургустунуп келир.

Ооң ында өөреникчилерни кышкы, чайгы дыштанылгалар сооңда школаже бөлүп экнеп алыры берге айтырыгларның бирээзи апарган. Уруглар ада-иелериие, төрелдеринге чеде бээрге, школаже аъткарын чорудары уттуунуурар. Ол чаш киижелериң келир үезинге сагыш човаагыр эвес, оларның салым-чолукга хамаарылгазы тоомча чөк болгулаар таварылгалар ам-даа бар. Бии-Хем, Бай-Тайга, Улуг-Хем районнарының көдээ Советтериниң чамдык күүскомнары өөреникчилерин школаже чорударын хереккe албайн баар. Моңу болдурбаза чогуур.

Д. САЛЧАК,
«Шынның» тускай корр.

СОНУУРГАКТАРГА

БАЖЫҢ ЧОКТАРГА ЧАДЫРЛАР

Боб Редмен чурттаар бажыңы чок болган ужурундан сес чыл дургузунда он үш чадырларны Нью-Порктуң төп парыгында ыяштар бажында туткан. Ол хоруглуг болзадаа, бодунуң «тудугларын» Редмен ыяш будуктары-биле билдирбес кылдыр дуглаш, югайн өңнүг будук-биле эскертинмес кылдыр чаап алыр турган. Ындыг чадырларны Редмен ышкаш чурттаар чери, ажыл чок аныяк ооллар дүне хонуп алыры-биле ажыглап турар. Парктың ажылчыннары ооң дугайында билир-даа болза, ыытташпастар: чүге дизе оларны база ажылдан үндүрүүтүп болур. Ынчан ол чадырлар оларга база ажыктыг апаар чадавас деп чүвени олар билирлер-ле болгай.

БАШКАРЫКЧЫЛАРГА ЧАА ХООЙЛУ

Шанактаан ыттарны азы инилерии арага ишкен соонда башкарары хоруглуг дээрзиниң дугайында чаа хоойлуну Гренландияда үндүрген. Сөөлгү он чылдар иштинде оруккa озал-оидактан өлген кижилерниң 40-н араганы хөйүү ишкенниден болуп турар.

ФОТОПЛЕНКА ОРНУНГА

Япон фирмалар фотоаппаратка ажыглаар пленкалар орнунга электромагниттиг бижидилге кылыр видеокассеталарның чугула хевирии ажыглап эгелээн. Ындыг арга-биле спутник харылзаазын тавариштыр ырак хемчээлдиг черлерже чоруткан чуруктар видеотерминалга тергиин эки көстүр болган. Ук видеокассетага 50 кадр кирер болгаш ону хөй катап ажыглай болур. Чуруктy тырттыргаш, ону видеотерминалга көөрүнге чедир чүгле 4—5 минута үениң чарыгдаар. Чаа техниканың баштайгы хевирлериниң ортээаар, ынчалза-даа массалыг информацияның органнары чуруктарны дүрген алырын бодааш, ону ажыглап эгелей берген.

ӨГ-БҮЛЕЗИНГЕ ШЫНЧЫЗЫ

Индонезияның Семаранг хоорайында аңгы-аңгы рекордтар «следунга» Мардуштар ашак-кадай болуп үр чурттаанының талазы-биле рекорд тургусканнар. Ашак 110 харлыг болза-даа, чаңгыс кадай-биле 83 чыл чурттаан. Олар 11 уруглуг, ооллардың ооллары болгаш ооллардың ооллардың ооллары шупту 98 кижи болган.

Эң чолдак болгаш эң узун кижини база аңаа тодаратган: бирээзи 55 сантиметр, өскези — 2 метр 40 болган. Индонезияның эң чиге кижизиниң бели 45 сантиметр болган.

ЧУРУКТА: эстрада артизи Г. Беседина ырлап тур. СЭТА-ның фотохрониказы.

ТВ

ЯНВАРЬ 23-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

7.00 — Эртенги гимнастика. Мультфильм. Музыка. 7.30 — «Үе». 8.15 — А. Борин.—«Уткуй келген далиндеэ». Телефильм-шин. 9.55 — Делегей болгаш ашыяктар. 10.30 —М. Кажлаев. «Ритмнер болгаш чылдар». Док. телефильм. 11.35—11.50 — Бөгүн делегейде. 16.00 —Медээлер. 16.15 — С. Михалковтуң маадырлары экранда. «Хөглүг дүш азы катгы болгаш карак чаштарыү». 1-ги, 2-ги сериялары. 18.20 — «Дантеии номчаныының соонда». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. Ф. Лист. Фантазия-соната. Делегей конкурстарының лауреады Б. Петрушанский ойнаар. 18.45 — Объектив. Пушкиниң чергери-биле. 19.15 — «Салаа алышкылар канчан бакташканыл». Мультфильм. 19.20 — Медээлер. 19.25 — ССРЭ-ниң Дээди судунуң даргазы В. И. Теребилов-биле ужуражмышкын. 20.30 —«Төрээн черниң ырлары». БССР-ниң күрүнеңи үлегерлиг ниитти ыр коллективиниң концерти. 21.00 — «Үе». 21.35 — ТТ-ниң экранында бир дугаар. Ураи-чечен фильм — «Ындыг шыпты оюн — хоккей». 22.55 — Бөгүн делегейде. 23.10—00.00 — Владимир Высоцкий. Монолог. (1980 чылда бижээн).

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.15 — Эртенги гимнастика. 8.35; 9.35 — География. 8 класс. Урал-Поволжье. 9.05; 14.05 — Англи дыл. 10.05 — КПТУ сургууллдарынга. Обществоведение. ССРЭ-ниң коммунистиг келир үези болгаш социал-экономиктиг хогжүлдени дүргеледиринииң эргежок чугулазы. 10.35; 11.35 — В. Катаев. «Чаңгыс парус агарып чор». 5 класс. 11.05— Аваимың школазы. 12.05 — «Калбак-кара кадыы». А. С. Пушкиниың чогаалынга уранчечен фильм. 13.35 — Тележурнал. 14.35 — Медээлер. 14.40—15.25 — «Эртем болгаш амыдырал».

КЫЗЫЛДАН

17.40 —Телемедээлер. 17.50 —«Азия төвү». Программада: Медээлер. «Дүргедээшкиниң утланышкыны-биле». Бөгүн — ДОСААФ-тың 60 чылы.

МОСКВАДАН

18.20 — ССРЭ-ниң күрүнеңиң үлегерлиг Бичe театрының «Эрик» дел фильм-шинизиниң баштайгы көргүзүү. Автор — Ю. Бондарев. Чапсарда (19.50)— «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Шостаковичиниң чогаалдарын ойнап тур бис». Москвaның камерлиг музыка театрының шизинин дугайында. РСФСР-ниң алдарлыг артизи Э. Беляева чорудар. 22.45 — «Моөгүлүг чашкын деп чүл ол?». Эртем-тайылбырлыг фильм. 22.55— Совет ырларының концерти. 23.15 — 00.50 — Хоккей. ССРЭ-ниң чемпионалы. «Крылья Советов» —«Спартак».

Редактор
В. С. ШАРАВИЙ.

агаар

Бөгүн республикага бүрээл, аязыр. Чамдык черлерге быскаинаар. Сонгу-барыын түүнде хаттың дүргеии 5—10 метр. Дүие 37—42 градус, чамдык черлерге 28—32 градус, хүндүе 25—30 градус, чамдык черлерге 15—20 градус соор.

Кызылга чуга булуттар, чагбас. Сонгу-барыын түүнде хаттың дүргеии 5—10 метр. Дүие 37—39 градус, хүндүе 28—30 градус соор.

КИНО

ЯНВАРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «За околицей дракон» 9.30, «Тайное путешествие эмира» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Невеста подземного принца» 9.30, 15.00, «Повесть о настоящем человеке» 11.10, 13.00, «Потерпевшие претензий не имеют» 16.30, 18.30, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Размах крыльев» 14.00, 15.50, 17.40, «Чужая белая и рябой» 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Как три мушкетера» 14.30, 17.10, 19.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: к/б: «Сердце Бонивура» (1, 2 сериялы) 19.00 шактa.

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

24. С. Тока «Дөңгур-оол» 19 шакта эгелээр.

25. А. Островский «Ядамыкта ява чок». 19 шакта эгелээр.

МУЗЫКА ШКОЛАЗЫНЫҢ ЗАЛЫНГА

25. Фольклор коллективтериниң болгаш өг-бүле ансамбльдериниң конкурузу. 14 шакта эгелээр.

«КОЛОС» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА

24. Кииоклуб. «Винни-Пухтуң аалчылары». Эгелээри 12 шакта.

24—25. Тырттырган уруктар делгелгезиниң болгаш уругларның чураан чуруктарының делгелгези. Эгелээри 10 шакта.

24. Дыштанылга кежээзи. «Дыштанмышаан — билип ал». Эгелээри 19 шакта.

25. Дискотека: «Хөгжүмнүг марафон». Эгелээри 19 шакта.

«ЕНИСЕЙ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА

24—25. Бот-тыанығыр ураи чүүл болгумнери 10 шактан эгелеп ажылдаар.

24. Дискотека: «Силерге ужуратшыары-биле». Программазында:

Танцылар, темалыг кежээ: «Мээң үежилерим», «Мелодия» фирманың аялгалары.

Эгелээри 19 шакта.

25. Дискотека: «Фестивальдар, конкурстар, концерттер».

Программада:

«Чалаарын чөшшээрекер» (танцылар), «ССРЭ-ниң аалчылары» деп концерт-ужуразыышкын, «Хөгжүмүг музей». Эгелээри 19 шакта.

Культураның болгаш дыштанылганың II. ГАСТЕЛЛО АТТЫГ ПАРЫГЫНГА (Ойнаар автоматтар залынга)

24—25. Дискотекалар: «Бөмбүрзектиң ритмнери». Эгелээри 19 шакта.

Теннис, бильярд залдары, шыдыраа клуву, лыжа базазы 10 шактан эгелеп ажылдаар.

«ПОЛИГРАФИСТ» КЛУБКА

24—25. Аныяктарның дыштанылга кежээлери.

«Хөгжүм бистиң амыдыралывыста». Эгелээри 18 шакта.

АТБ-1 БОЛГАШ ПАТБ-НИҢ КЛУБТАРЫНГА

24—25. Дыштанылга кежээлери. Эгелээри 19 шакта.

СПОРТЧУ МАРГЫЛДААЛАР

24—25. «Тайга» станцазында республиканың бирги чери дээш ооллар аразынга хаак маргылдаазы. Эгелээри 11 шакта.

Чурт үлетпүрүнүң болгаш чуртталга, коммунал-хандырылга будүрүлгелериниң профэвилел обкомунуң ажылдакчыларының хажжка маргылдаазы. Эгелээри 11 шакта.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 5 ЧЫЛЫ» СТАДИОНГА

Мячилиг хоккейге хоорайның бирги чери дээш маргылдаалар.

24-те — 14 шакта; 25-те — 12 шакта эгелээр.

«ХЕРЕЛ» СПОРТЗАЛГА

Күш-культура коллективтериниң аразында хоорайның бирги чери дээш баскетболга маргылдаа.

24-те — 14 шакта; 25-те — — 11 шакта эгелээр.

ШЫДЫРАА КЛУВУНГА

25. Хөй кижи-биле харыуда ойнаарының маргылдаазы. 10 шакта эгелээр.

24—25. Шыдыраа клувуиуң шаңналы дээш маргылдаа. 15 шакта эгелээр.

ХОККЕЙ КОРОБКАЛАРЫНГА

24. Мячилиг хоккейге хоорайның бирги чери дээш маргылдаа.

Найырал кудумчузунда 3-а бажың чанынга — 15 шакта эгелээр.

Кызылдың автоорук техникумунуң чанынга — 14 шакта эгелээр.

Аэропорт чанынга — 14 шакта эгелээр.

БЕРГЕЛЕРГЕ ТОРУЛБААН

ТЮМЕНЬ. Тюменьниң газ үлетпүрүнүң баштаар черииң салбырлары дыңзыг соок, күштүг хаттар, кылын хар дүшкен турбуже, газ тывыжының темпизин кудуладыр хамаан чөп, харын дүргеиибиле улгаттырганнар. Ажылдап турар орүмнээн черлериың технологтуг чурумун шалыпкыны-биле эде тургускан. Соңгу чүкте газ тыпкан черлерде чээрби дире чаа орүмнээн черлерия коштан, газты ырак черлерже чорударының дериг-херекселдерин долузу-биле ажыглап турар.

(СЭТА).

МААДЫР СОЛДАТТЫҢ ИЕЗИ

КОСТРОМА. Ооң 90 харлаан байырлалыпга дыка хөй аалчылар чедип келген, ынчангаш байырладды ооң бажыңындан офицерлериң гарнизон бажыңынче көжүрер ужурга таварышкан. Анда байыр чедирери-биле бир дугаарында дайынның хоочуннары болгаш аныяк солдаттар чедип келген. Оларның кайызынга-даа Мария Федоровна Смирнова — угаанныг, эвилеи-ээлдек, чайгылыш чок солдат аваның овур-хевирии бооп турар. Шериг чажытты чугаалап бербейн, фашист шаажылакчыларның холуидан хилинчектениң өлген ооң оглу Совет Эвилелиниң Маадыры Юрий Смирновтуң ады-биле хоорайларның кудумчуларын, школаларны, пионер дружиналарын, корабльдерни адаан. Юрийниң албан эрттирип турган шериг кезээнге ооң адын кезээ мөңгеде кииp бижээн.

Мария Федоровнага дайын дыка хөй качыгдалды болдурган: баштай ашаа өлүрткен, а ооң соонда оглуи. Костроманың тараачын хереэжеии ол бүгүнү ажып эрткен. Бүгү чуртту могаг-шылаг чок кезип, улустарга оглуи Юраның дугайында чугаалап берип, совет черииң өлүрткен уруглар, өолдары дээш ыдыктыг өжээпии фашистерден негээринче кыйгырып чораан. Оглуиуң өлген чылы ооң партияже киргенииың чылы болган. Ооина бээр Мария Федоровна чүгле кижилер дээш чурттап чоруур. Эрес-дидим чорукка, төрээн чуртуига ынак болурунга, ону дайынналдан чаныш-сыныш чокка камгалаарынга кижилерни ол үргүлүү өөредип турар.

(СЭТА).

Адрезивис: 667000, Кызыл хоорай, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, 3

ТЕЛЕФОННАРЫ: редакториуң 2-24-63, редакториуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солуннуң индекизи 54241.
Чылда 300 катап үвер.
Хемчээли 2 парлалга амазы.
Тиражы 22108 экз.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер. полиграфия болгаш ном-салыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1.

Чагыг № 3439.
ТС—00617

ЛЕКЦИЯЖЕ ЧАЛАЛГА

«Билиг» ниитилелиниң Тыва республика организациязының баштаар черииң президиумуу «Америк империализмиң агрессиии угланышкыны —делегейге дүшкүүрлүг чорукту күштелдиргенииың кол факторуу» деп темага лекция СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыңынга 1987 чылдың январь 25-те (воскресеньеде) 14 шакта болуунга чарлап тур.

Лекцияны РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черииң лектору В. П. Ребрин (Москва) номчуур. Абонемент ёзугаар кирер. Билеттерия садып турар. Күзелдиг кижилерни чалап тур.

ФОТО-ДЕЛГЕЛГЕ

Бүгү-росеияның Н. К. Крупская аттыг улусчу чогаадылга болгаш культура-чырыдышкын ажылының эртем-методиктиг төвү, республиканың улусчу чогаадылга болгаш культура-чырыдышкын ажылының эртем-методиктиг төвү база «Колос» Культура бажыңы улусчу чогаадылганың II Бүгү-эвилел фестивалының деңнели-биле организастаанy РСФСР-ниң фоточуруктар тырттырарынга шнактарының фото-делгелгезиниң ажыдышкыны 1987 чылдың январь 24-те «Колос» Культура бажыңынга болуруи чарлап тур. Ажыдышкын 12 шакта эгелээр. Анда баарда «Почта» автобуска 11 шак 5 минута турда олурупкаи чедер.

Күзелдиг кижилерниң анза келирии чалап тур.

ТЕАТР

Январь 23-те В. БЕЛОВ. «АРЫГ СУГ К